

אזרחים ארצות - איתן פאלסטין
התקופה 1916

קנא

בראשית יב לך לך

אונקלוס

יב * ויאמר יהוה אל אברהם לך לך
מארצך ומפולדתך ומבית אביך אל
הארץ אשר אראך * ואעשך לגוי

* ואמר יי אברהם איז קד
מארצך ומפולדתך ומבית אבוק
קארעא די ארצך * ואעבדך

לקט בדיר

רש"י

א) נא לתך לשון הליכה, שלא מנינו קן בכל המקרא לומר הליכה על מקום הנעזב, אלא בשלשן יליאה, ולשון הליכה דוקא על זכירת המקום אשר הלך לשם, כגון וילך יעקב מבאר שבע וילך מלטה, וכגון וילאו ללכת ארצה כנען, וכן קא נא וגו' וילך לך אל ארץ אמוריה, א"כ היל"ל נא מארצך וכו' וילך לך אל הארץ אשר אראך, ואז לא היינו דורשים כלום שזה סדר השלשן, אבל עמה ודאי שרצונו לומר שהליכתו מארצו חיה "לו" (מ"ל): ב) כי בהכרח שלכל הפחות ב' דברים נכללים בחיבת קף, שאם רק דבר אחד למה סתם ואמר קף לטובתך היה לו לומר קף בשביל טובה פלוני, וכן לקמן בפרשה וילך עליו פירש"י על אודותיו לשלחו ולשמרו, גם שם הכרת הוא שאמר סתם עליו על אודותיו ולא פירש מה יעשו לו בהכרח שלכל הפחות ב' דברים נכללים בו, ומפרש רש"י מה הם הב' דברים להנחתך זה בניים, ולטובתך זה לפרסם שמו, והסבירא קן טונת שידוע מאמרי ר"ל שקדושת ארץ ישראל מסייע להאללת נפש קדושה, ויחזק שהיה עולה ממימה אין חובה לארץ כדאי לו, ועוד שהלא ידוע שאשכ"ח לא היה אפשר ע"פ המזל להיות לו בניים, לזה בהכרח לו לדור בארץ כנען שאינו תחת שום מול ואמנעי, וכן למה טעמים גלים ונסתרים, ופירסום השם פשוט הוא שאם ילך ממקום למקום נודע ומפורסם קדושתו פרישמו ומדמותו הנכונים משא"כ היושב במקומו (ג"א): ג) אינו מלשון טובה, אלא מלשון טעם, כלומר מדותין הישרים והמעולים: ד) רש"י מקשה על עצמו, למה לי לדרוש מביטת לך לך בניים והשם האל הכתוב מזכירם בפירוש ואעשך לגוי גדול זה בניים ואגדלה שמו, וע"ז מרן שם ב' דברים ולא ראי זה מה, שאמת שארץ ישראל יגרום לו בניים אבל לא בניים הרבה שאדרבה הטלטול ממעט פריה ורביה (שאלן דרך ארץ לשמש בדרך - רש"י), וכן השם אמת שיחודע לרבים שמו הגדול, אבל לא יהיה גדולה זה במילואו שנהייתו עובר ושב לא יכיר בזמן מועט

אור החיים

יב) * ויאמר כי אל אברהם וגו'. טעם שדיבר אליו כי קודם בקראות לו, מה שלא עשה קן בכל הנבחרים, ב' טעמים בדבר, או להיות שהוא עליו השלום נשתדל בהכרת צוראו מה שלא עשה אדם זולתו וכן ה' (ג') שנים הכיר את צוראו מעלמו בהתחכמותו (נדרים ל"ב), לזה לא הולך להגלות אליו אלא אמר אליו דברותיו וכבר הוכר אלנו המדבר, או אפשר כי להיותו אדם ראשון בקדושה, אשר בעשרה דורות שקדמוהו לא היה אדם שהכיר אלוהותו ודבר אלוהים, לזה נהג ה' עמו בסדר זה שלא הראה שכינתו אליו עד

אור בדיר

א) יחזק ויעקב

בראשית יב לך לך

קנא

אור החיים

בנייהס"א. ולזה לא אמר הכתוב שמעי וראי בת או בת שמעי וראוי והפסוק בין שמעי לוראי: לך לך מארצך וגו'. אחר שאמר מארצך אין מקום לומר ממולדתך כי בלאתו מארצו הכה הוא וילא גם ממולדתו, אכן העטם הוא להיות כי בערך לער הפרידה קטון הוא לער פרידתו מארצו מפרידת מולדתו ופרידתו ממולדתו מפרידתו מבית אביו לזה סדר ההדרגות ממטה למעלה, וליעול שקר על כל פרט ופרט, כדרך אומרו (לקמן כ"ב ב') את בנך וגו' כי ה' ישתדל להטיב ב"ה לאורכו. עוד יראה לומר שילך לו מארצו אך לא יהיה כסדר יליאתו מאור כשדים שילך עמו מולדתו ובית אביו אלא הוא לבדו ישוב ארצו ויפרד גם ממולדתו ואפילו מבית אביו, אך אברהם לא הבין זה בדברי ה' ולקח עמו לוט, או אפשר שהבין קן אלא שלוט דבק בו כאומרו (ד') וילך אחר לוט דבק בו, והגם שאמר אחר כך (ה') ויקח אברהם וגו' ואת לוט וגו' פירוש שלא דחפו עד שימלא המלאכה שלא יבלימו, ולזה תמלא כי כשמלא סיבה קטנה שרבו הרועים חייב אמר אליו (י"ג ע"ג) הפחד וגו' אם הימין וגו', והדבר הוא כמעט זר שאמר אליו כדברים האלה בכל כך הרחקה, אלא ללד שהיה חושב מחשבות להפרידו בדבר ה' לזה חקף בזמולאו סיבה דחפו ב' ימים, וראיתי לחק פירוש זה גם כן ממה שאמר הכתוב (לקמן י"ג י"ד) ויהי אמר אל אברהם אחרי הפחד לוט מעמו שא לא עיניך מאמר זה יוכיח) כי יושב ומלפס הים ה' מהי יפרד לוט, להראותו את הארץ שאמר לו בתחלת דבר אליו, אשר אראך, ולא הראהו עד עתה שנפרד לוט,

אור בדיר

וכוא מאמר ראשון לך לך מארצך וממולדתך ובבית אבך אז אראך. עוד יכין לומר על זה הדרך לך לך לתועלתך והגם שאין הטובה מסובבת מהכשתדלותי) כאומי (תהלים ע"ה) לא ממולא וממערב וגו' הרים וגו' ודרשו ז"ל (במד"ר כ"ב) חה לשונם כל הרים שבמקרא כמשמעה חזק מו שהוא לשון הרמיה) ע"כ, אף על פי קן יש טעם בדבר ללד שינוי מקום, והוא אומרו מארצך, ואמרו ז"ל (חולין ל"ה) ג' דברים אף על פי שאין נחש יש סימן והם בית חינוך וכו', ואמר עוד (ב"מ ע"ה): מאן דביט ליה בבאי מתא ולא אזיל למתא אחריחא לזעק לפני ה' ואינו כענה, וממולדתך על דרך אומרו ז"ל (רמב"ם דעות ו') לעולם ידור אדם בשכונת אריה ולא בעיר עם (רשעים ע"כ):

אל הארץ אשר אראך. פירוש שלא הרדיעו, לראות אם ימכר לעשות דבר מלך שלטון מבלי דעת המקום, חה נסיון מהנסיונות. עוד רמזו שיראה לו כולה דכחיב (לקמן י"ג י"ד) שא לא עיניך וראה וגו' לפניה ונצבה וגו' ונתן לו כח הראיה לראות כולה, עוד יתבאר על דרך מה שאמרו בספרי בפסוק (במדבר ל"ה) אשר אני שוכן בתוכה אשר אני שוכן בתוך בני ישראל אין שכינה שורה אלא בתוך בני ישראל ובעוין בארץ ע"כ, והוא שאמר ה' לאברהם אל הארץ אשר אראך פירוש ראוייה לך ואתה ראוי לה, ושעור הכיבה היא ארצה אותך לה וארצה אותך לך כי זה בלא זה אינם ראויים להשראת שכינה ולרוב הבטחות: ב. ואעשך לגוי גדול וגו'. להיות שזרע לו ג',

אור החיים

ב) פי לא די שהיה אמר שמיעה אלא היה בנייהס הפסק נסיון לך לך ומפני זה לא רק שאמר הכתוב ראה אמר שמיעה אלא גם נתן חיצה בת בנייהס. משא"כ לדרך הא'. ג) פי כשאמר לו ה' מארצך וקבל על עצמו, הרי מגיע לו שכן, וכשהוסף לומר שרריך גם לעזוב מולדתו והוא לער גדול מהראשון וקבל גם זאת, מגיע לו שכן חזק מן הראשון, וכן בית אביו, מה שאין קן אם יתחיל בבית אביו וקבל על עצמו, שזו אין מקום לנסותו בער הקטן ממנו, וכמו קן אלא את בנך וגו'. ד) שחיבת ויקח נמשך גם על לוט, שחיב ומיד ילך לו, ולא יסבה לעשות שלום בין הרועים. ו) ב' הוכחות בדבר, א' מה שאמר אחרי הפחד וגו', ב' שאמר ויהי אמר וגו', ולא אמר ויאמר ה' אל אברהם אחרי וגו', וכמו שפירש הרב במקומו. ז) לשון עמיד. ח) אלא העושר והכבוד מלפניך דוקא. ט) ואינו לשון הכ, אלא לשון גדלות בעושר וכספים. י) ואם קן נסון הוא שאמר ה' כי חיצה מארצך סמוך למינת לך, לומר שהאפק וטובתך יהיו מסובבים מעינת ארצך. יא) ואם קן גם חיצה מולדתך צריך לפתח למינת לך. יב) לשון עמיד, ולא אמר אשר אני מראה אותך, או יאמר אל ארץ כנען. יג) כי חיצה אראך יוכל להפסד ב' פירושים

1

קפו בראשית יג לך לך

וְהָיָה רְכוּשְׁךָ כָּל הַיּוֹם וְלֹא יִכְלוּ לְשַׁבֵּת יַחְדָּו: וַיְהִי־רִיב בֵּין רְעִי מִקְּנֵה־אֲבָרָם וּבֵין רְעִי מִקְּנֵה־לוֹט וְהַפְּנַעְנִי וְהַפְּרוֹזִי אֹיֵב יֵשֵׁב בְּאַרְצִי: וַיֹּאמֶר אֲבָרָם אֶל־לוֹט אֵל־נָא תְּהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין רְעִי וּבֵין רְעִיךָ כִּי־אֲנָשִׁים אַחִים

אונקלוס

קנינהו פני וקא יכילו למיתב פחדא: ו תות מצותא בין רעי בעיריה דאברם ובין רעי בעיריה דלוט וקנינאה ופרוזאה קבו יתיב בארצא: ו ואמר אברם לדוט קא בען תהי מצותא בינא ובינך ובין רעתי ובין רעתיך

לקט בדיד

כונת רשי" ז"ל בכל המאמר הזה לפרש לשון הכתוב, כי לא חידש כלום בפירוש הלשון, שאין כונתו לומר שצריך להוסיף על המכתב מו"ש ולהגיה במורה, אלא הכתוב נשאר כמות שהוא, ופשוט הוא שהכתוב נאמר במשל ובמליצה שלא היה צורך די סיפוק להשפיע להם מה שעליה להשפיע, ואדרבה כונת רשי" ז"ל להסך לומר שאין חסר כלום, כי צרי ובהיר הוא לכל מבין שהקשרון היא מיצב מרעה, והצר שאיש נלך לא נקרא חסרון, וכן הוא בכל המורה כולה כשלאמר לשון קצר הוא, הכוונה שצריך להיות קצר ורואי להיות קצר בעבור

רשי"ז

(כמו) ולא נשא אותם מרעה הארץ, לפיכך כתב ולא נשא כלשון זכר: (ו) ויחד ריב, לפי שהיו רועיו של לוט רשעים ומרעים בהמתם בשדות אחרים, ורועי הצרם מוכיחים אותם על הגזל, והם אומרים נתנה הארץ לאברם ולו אין יורש ולוט (כן אחיו) יורשו ואין זה גזל, והכתוב אומר והכנעני והפרוזי אז יושב בארץ, ולא זכה בה הצרם עדיין (כ"ח): (ח) אנשים

שמוין מאליו, גם מה שגמר אומר לפיכך כתב ולא נשא כלשון זכר אין הכוונה שחשים שם על הגליון מיצב מרעה ועל זה קאי מיצב נשא, מו"ש לומר כן, אלא הכוונה שאלמחר שכתבם כל המקומות מיצב ארץ הוא לשון נקבה אם שינה הכתוב כאן לכותבה כלשון זכר לא נחמם עשה זאת אלא לרמוז שיש אחיה דבר זכר חסרון בארץ אשר בשבילו אין לה די כח להכיל, ואה"י בכל מקום שזכר ארץ כלשון זכר יתכן לדרוש וצריך לדרוש (בא"י), ואין קושיא מפסוק שרץ ארלם לפרדעים, שהגם שמיצב שרץ פירושו שרץ מעגמו, אבל באמת היה זה ע"י הקב"ה ויכול להאמר כלשון זכר, וכן אך בגודל יפלק את הארץ שהיה נתחלק ע"י זכרים (מהרש"ל: י) כל מדרש הזה מוכרח מן הכתוב, מדעשה הקדמה שלא היה די לבהמתם מרעה ההפקר מכלל שהמריבה הימה בשביל שדות שיש להם בעלים, ומה איכפת ליה לאברהם ולרועיו שדות אחרים, ודאי משום הוכח טובים, ומדמסך ליה והכנעני והפרוזי וכו' שאין כאן מקומו וגם כבר אמר זאת, ש"מ שעל דבר זה היה ההתווכחות, וזה הכתוב והכריע ביניהם (ופשוט הוא שלא דיבר הקב"ה לרועי לוט, אלא לנו לומדי מורה דיבר), ואמר מיצב אז שפירושו למעט זמן אחר, כלומר אמת שנחמי הארץ לאברהם אבל לא אז (רא"ם), ולא היה חירון מספיק לומר שעתיד אני ליטן

אור החיים

יג) ח. אל נא תהי מריבה וגו'. טעם אומר ורועי ורועי אברם, והוא אומר וכן רועי וגו'. ביני ובינך, הדועו כי סופה להיות המריבה גם בין שניהם. והגם שיאמר לוע"י כי ח"ו לא יריב את רבו וגלונו ולא יהיה הדבר אף על פי כן יודה בדבר אשר כבר הוא בין

אור בדיד

למך. עב) והס הלא לא רבו. עב) וזה שאמר מהי הייה חדשה כלשון עתיד. עב) פי ואם כן שהשפס על מריבת עלמם, מה יש להפקיד על מריבת הדועים. עב) וכי אם אינם אחים רשאים לריב.

אונקלוס

ואתתה וקל ריליה ולוט עמה דרומא: ו ואברם תקיף חרדא בבעירא בכספא וברחבא: ו אולי למסלנודי מרומא וער בית אל ער אתרא די פרם תמן משקנה בקדמימא בין בית אל ובין עי: ו לאתר מרבחא די עבר תמן בקדמימא וצלי תמן אברם בשקא רי: ו ואף לדוט ראזיל עם אברם תיה עאן ותורין ומשקנין: ו וקא סוכרת יתהון ארעא למיתב פחדא ארי תיה

קפה בראשית יג לך לך

הוא ואשתו וכל אשר לו ולוט עמו הנגבה: ו ואברם כבד מאד במקנה בכסף ובוהב: ו וילך למסעיו מנגב ועד בית אל עד המקום אשר היה שם אהלה בתחלה בין בית אל ובין העי: ו אל מקום המזבח אשר עשה שם בראשונה ויקרא שם אברם בשם יהוה: שלישי ה וגם ללוט תהלך את אברם היה צאן ויבקר ואהלים: ו ולא נשא אתם הארץ לשבת יחדו

לקט בדיד

רשי"ז

הלך ונסוע הנגבה, לבר המוריה (צ"ר ל"ט ע"ה), ומכל מקום כשהוא הולך ממזרים לארץ כנען מדרום לפסון הוא מהלך שדרך מזרים דרומה של ארץ ישראל, כמו שמוכח במסעות ובגזלי הארץ (מסעי: ב) כבד מאד. טעון משאות: (ג) וילך למסעיו. ו כשחר ממזרים לארץ כנען היה הולך (במסעות) וכן באכסניות שלן בהם בהליכתו למזרים (צ"ח), למדך דרך ארץ, שלא ישכח אדם מאכסניו שלו (ערכי ע"ה), ד"א בחזרתו פרע הקפותיו (צ"ח) מגג. ארץ מזרים דרומה של ארץ כנען: (ד) אשר עשה שם בראשונה. (ויקרא שם) ואשר קרא שם אברם בשם ה', וגם יש לומר ויקרא שם עכשיו בשם ה': (ה) והלך את אברם. מו גרם שהיה לו זאת, הליכתו עם אברם (פס"ר ביום השמיני ב: ו) ולא נשא אותם. לא היתה יכולה להספיק מרעה למקניהם, ולשון קלר הוא, וצריך להוסיף עליו,

נקרא ירדה ולמה אמר ויעל, ולפי דרכינו יהיה פי ויעל או משום שבאמת הלך מדרום לפסון זה נקרא עליה כידוע, או משום שדרך ישראל גבוה מכל הארצות, ויהיה פי הכתוב ויעל ממזרים לרות דרומה של ארץ כנען (רא"ם: ב) ומכנה לו הכבדות מפני שנסיעתו היא נסיעת כל הוט עמו והייה בכבדות, ולא מפני כבדות גופו (רא"ם: ג) פשיטא, וכי יסלק אדעתין שהלך בנסיעות אחרים, ומה יהיה חסר אם יאמר וילך מנגב או ויסע מנגב (במ"ח: ד) ונקרא שלו כמו בית שאלם דר בו נקרא ביתו הגם שאינו שלו (מהר"י), וקרא המניח בשם מסעות, לפי שאין מנייה בלי מטע מחילה וסוף (רשי" טוף פקודי), והלמ"ד ממיצב למסעיו במקום ב"מ (רא"ם), וכל זה דמוק לכן מציא ד"א, ואו פירושו שהלך ונסע לפי סדר נסיעותיו שמקודם, וגם זה לבדו אינו מספיק שצריך חסר מן הספר למה נסע בסדר זה (מ"ל), ועכ"פ היה לו לומר ויחזור למסעיו (מהרש"ל: ה) שפונם את בעל הבית ואת עלמו דלמרי אנשי כמה קשים אלו שלא יוכלו לדור יחד (רשי"י

בגמרא), וכן כמה שפרע חובותיו למדך דרך ארץ שמיכף כשהינה ידו פרע ולא השמיט עלמו (נח"י: ו) וא"כ כשהלך לבית אל הלך מדרום, והלך הכתוב לומר זאת, כדי שלא תטעה בפירוש הנגבה שבפסוק א' עיי"ש: ז) פי מאמר זה ויקרא שם אברם בשם ה' אין לו הכרע, אם הוא מקושר למעלה שאו קודם נסיעתו קרא, והוא לתוספת ביאור לתם סימן להיכן חזר, או הוא דבר בפני עלמו, ועכשיו נעם שחזר קרא בשם ה' (במ"ח), כדי להודות על רחמי וחסדיו שהייל אותו ואת אשתו וצרכו בעושר והון גדול (מ"ל: ח) שאם כפשוטו, וכי היו ב' שהיו שם לוט שצריך לזיין באיזה לוט המדובר (רא"ם), והכוונה להקדים שהיה לוט כפוי עונה במריבתו, והלך היה עם אברם, שעל לוט להפדך (בד"א: ט) אין

ברא אלהים לעשות: פ שי אר אלה פמעבר: ג אלין תולדת שמיא

לקם בהיר

רשי

היו נריכים לאלה וללקוט ולהכין ושאר להם השנת בקדושה, ואין לנו לומר שששעות הכתוב נא לאותן מ' שנה, גם הרמב"ן ז"ל הקשה שאין משמעות הכתוב על לעמיד, אלא הכוונה היא שהקב"ה רצה לקדם את השנת לנות בו מעבודת דחול, וכי חאמרו מה נאלץ ביום השביעי הן לא נזרע ולא נאסף, ע"כ נרכו שיהיה נשפע בו מדברים הגשמיים הגם שקדשו, ומה שהזכירו חז"ל המן הוא משל וכדי לחזק האמונה, ומה שהוסיף רש"י לומר שהוא על לעמיד לפי שאלו עדיין לא נסרך הברכה עד שיהיו בני ישראל שנתנו על השנת אבל היוצר ב"ה נתן הקדושה והברכה בטבע השנת ע"ש העמיד (נח"י): (ו) ולא אמר אשר ברא ועשה, אלא לעשות, כלומר כי בו ביום השנת שנת מכל מלאכתו הראוי לעשות בו שנת בו ממנו, ומכלל הדבר נשמע שעשאו בששי (ב"ר), ועל פי מה שאמרנו באת הקודם נכון הוא נחיתה טעם של כי, פי' הטעם שברכו להיות בששי פי שנים מפני שגם הוא כן עשה לבראות בששי כנפלים (נח"י):

אור החיים

שכבר נגמרה מלאכתו אין אחר מעשה כלום וזמנה יעשה שותף. עוד מכ הוא הפעולה הגדולה הזאת שבאמצעותה ישיג השגה זו. ועוד לו יוכיח שיהיה מעשה זה גדול עד מאוד מנין להם לומר דבר זה שהוא נעשה שותף, ואם לא הגדלה השכר היה להם להגדיל שכרו לחלק לו ברכים (ישעי' נ"ג) ואורך ימים וגבורה ועושר וכו' ומנין מלאו להאריך לשון ללד עילאכ להשתתף עמו במעשה בראשית. ולמה שפירשתי אמת ויגבה חיכם ודבר כי בפיחם אמת בטעם לודק כי להיות שהשנת היא המקיים העולם כל שש ימים ואחר עבור שש ימים יבא שנת אחרת ויחייבו ויקיימו עוד שש ימים אחרים, ולך לדעת כי מליאות השנת בעולם הוא קיומו שמקיימין אותו (י"ד) כי אם אין מקיימין שנת אין שנת, וחמלא שאמרו ז"ל (שנת ק"א): חלל עליו שנת אחד כדי שישמור שנתות הרכב"ה (י"ח) ואם אין שומר שנת מכ זאת עושה. ולזה כל המקדש על השנת וכו' פירוש מקיים ושומר קדושתו (י"ד) באמצעות זה ישנו לשנת ובאמצעותו מתקיים העולם. הריאח לדעת כי הוא המקיים העולם ואין

אור בהיר

מלתקן ביום השביעי ששנת ממנו, וכאן נא לומר שגם מהבריאה שהיה ביום א' לא שנת אלא ע"י יום השנת. רבד' פי' יום זה בעלמנו בלי קיומו הוא כאשר ימים. רבד' הא לך ראה שהשנת בעלמנו אינו שנת, שמתעם זה מזה לחללו, כדי שישראל ישאר בחיים, שאם ימותו ימותו שניהם, ואם יתה יתה שניהם. רבד' ואין הפירוש שנתה כוס יין לנד. רבד' שקב"ה ישראל אוריחא ושנת הכל אחד. רבד' פי' כל הכתוב מיותר, וגם נרין להביט.

וארעא פד אתבראו ביומא די עבד יי אלהים ארעא ושמיא: ה וכל ארעא חקלא עד לא הוו

רשי

לקם בהיר

תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות ה'. למדך שכולם נבראו בראשון י"ה, ד"א בבריאתם ב' בראש (ממחז ב"ש), שנאמר (ישעי' כ"ו ד') זכר ה' לור עולמים, ב' אותיות הללו של השם יר"ש שני עולמים, ולמדך כאן שהעולם הזה נברא ב'ה"א, (ס"א רמ כמו שהכ"א פתוחה למטה כך העולם פתוח לשנים ב'השוכה, ועוכ"כ נברא ביו"ד לומר ש'דקיים שבאותו זמן מועטים (ממחז שס) כמו י' שהיא קטנה באותיות) רמ שירדו (כרשעים) למטה לראות שמת, כה"א זאת שסחומה מכל לדדי ופתוחה למטה לרדת דרך שס"י: (ה) ברם יהיה בארץ. כל ערם שבמקרא לשון עד לא הוא (אמק), ואינו לשון קודם, ואינו (פעל"י) לומר הערים כאשר יאמר הקדים, חכ מוכיח"י, (ועוד אחר"י), כי ערם תיראון (שמות ע"ג), עדיין לא תיראון, ואף זה תפרש

אור החיים

ועשנים ולמים אמר ישרו המים וכו' כדי שלא יעשה אדם ויחשוב כי הארץ והשמים מעלמם עשו הפעולה ותוליד המחשבה הלוו תולדות משונעות, לזה נא הכתוב ואמר אלה תולדות השמים פירוש תולדות שהוליוו השמים והארץ דבר יום ביומו ככתוב בסדר הימים לא תחשוב כי הם עשו הדבר יש מאין כדרך הבורא יתעלה שמו שברא הכל יש מאין לא כן הוא אלא בבריאת ביום עשות שהוא יום א' שברא ה' אותם בנה הבריאה שברא הם בכם בראש"י) שוליוו מה שגזר עליהם אחר כך כמו שברא באדם נח המוליד בנה אופן הבריאה שהטביע בו הוא היוצר ב"ה הוא הבורא ואין אדם

אור בהיר

רבד' כלומר נתן בהם. רל' נתון השמים והארץ ברא ונתן ב"ה כל המולדות הללו בבת, והם על ידי מאמר הוליוו מכת אל הפועל מה שהיה בנפוסם. רל"א מביא ראה משם, שראינו שמו"ל אמרו כי אות ה"א מן תיבת היליכי הוא במקום תיבת "ה", ע"כ כאן אות ה"א מן תיבת בהבראס יהיה במקום תיבת "ה", וכאילו אמר בזה בראש, כלומר בזה השמים וארץ. והמשל בזה, אומן ער כשרה לברוא שולמן טעל קורנם ובה הקורנם ברא את השולמן, ולא מפני זה הקורנם הבורא, הן הקב"ה כביכול נעל שמים וארץ ובה ברא תולדותיהם. רל"ב כל הכתוב מיותר, כי מה יהיה חסר אם יתחיל לפרש ואיד ועלה מן הארץ וגו'. רל"ג כלומר פסוק

בראשית ב בראשית

מסורת המדרש
ת. תולדות שמים
וארץ ורקיע פ' טו.
תני' בארץ ע"ע לעיל
פ"חיא.

ח. כל מה שאתה רואה תולדות שמים וארץ הן שנאמר
(בראשית א, א) 'בראשית ברא אלהים את השמים ואת
הארץ' בשני ברא מן העליונים שנאמר (שם ש, ו) 'ויאמר
אלהים יהי רקיע' בשלישי ברא מן התחתונים (שם ש, יא)
'ויאמר אלהים תדשא הארץ' ברביעי ברא מן העליונים
(שם ש, יד) 'ויאמר אלהים יהי מארת' בחמישי ברא מן
התחתונים (שם ש, כ) 'ויאמר אלהים ישרצו המים' בששי
בא לבראת את אדם אמר אם אני בורא אותו מן העליונים
עכשו העליונים רבים על התחתונים בריה אחת ואין
שלום בעולם ואם אני בורא אותו מן התחתונים עכשו
התחתונים רבים על העליונים בריה אחת ואין שלום
בעולם אלא הרי אני בורא אותו מן העליונים ומן
התחתונים בשביל שלום הדא הוא דכתיב (שם ב, ז) 'וייצר

ח. ד"א: אלה תולדות השמים והארץ" — אלה" — כל מה שאתה רואה — בעולם
— תולדות שמים וארץ הן, שנאמר: "בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ" —
אמר הכתוב: "את, ואת" — לרבות כל הנבראים, שהם תולדותיהם, ונבראו עמהם ביום ראשון, ורק
יצאו לפועל כל אחד ביורמו, כנדרש למעלה (א, יד). ובפרשה זו סימן (ח) (והרד"ל פירש שזה המשך דברי
ד' עזריה הנ"ל, ועין הערה בסו"ס תקורים) ולומר שלא תחשוב שהשמים והארץ, היסודות עצמם, הם
חלילה תולדות נולדים: ע"כ אמר שהכל הם תולדות שמים וארץ, אבל שמים וארץ עצמם הם נבראים.
שנא': "בראשית ברא" וגו' ומה שאמר כאן: "בהבראם" — על שמים וארץ עצמם גם נאמר. "ביום"
הראשון — ברא — הקב"ה — מן העליונים ומן התחתונים" (ויק"ר ט, ט) — "שמים, וארץ" (יליש כאן יח).
שמים — למעלה, וארץ — למטה, בשני — ברא מן העליונים, שנאמר: "ויאמר אלהים יהי
רקיע" — והוא האוהל הקרוש והמוצק, של רקיע השמים, שנעשה ביום זה, כנדרש למעלה (ד, ב).
בשלישי — ברא מן התחתונים, שנאמר: "ויאמר אלהים תדשא הארץ" — ונבראו
הצמחים, וכן כינוס המים לימים וגילוי היבשה לצורך זה (והוא דבר אחד ע"י ב' יפית) היה בו ביום,
שנאמר: "ויאמר אלהים יקוו המים" וגו' (ויק"ר שם). ברביעי — ברא מן העליונים, שנאמר:
"ויאמר אלהים יהי מאורות ברקיע השמים" — ונבראו בו השמש והירח והכוכבים. בחמישי —
ברא מן התחתונים, שנאמר: "ישרצו המים שרץ נפש חיה, ועוף יעופף" — ונבראו בו דגים,
שרצים, ועופות. נמצא עד עתה בריות של עליונים ושל תחתונים במספר ששה, ועתה — בששי,
כאשר — בא — הקב"ה — לבראות את אדם — שהוא עיקר בריאה של היום, אמר: "אם
אני בורא אותו מן העליונים — נשמה רוחנית בלבד, עכשו — יהיו — העליונים רבים
על התחתונים כריה אחת — יותר, ותהא קנאת התחתונים בעליונים, ואין — או — שלום
בעולם (ועיי' הערות), ואם אני בורא אותו מן התחתונים — גוף בהמי בלבד, עכשו — יהיו
התחתונים רבים על העליונים כריה אחת — יותר, ותהא קנאת העליונים בתחתונים, ואין
— או — שלום בעולם. אלא, הרי אני בורא אותו, גם — מן העליונים, ומן התחתונים
— גוף ונפש בהמיים, ונשמה רוחנית אלהית, בשביל — שהיו הכרואים שמן העליונים ומן

מסורת המדרש
המשל ופחד זה
מיכאל וגבריאל במיד
פ"י"ב, דב"ר פ"ח"ב,
שהש"ר פ"י"א,
תנחומא ויג'ה, ספר
נשא פמ"ב, פד"כ פ"א
צאנה, ילק"ש כאן יח,
וארא קפ"י איוב רמק"ב,
שה"ש חתקפו, וזכרו ח"ג
יב:

ה' אלהים את האדם וגו' עפר מן האדמה' מן התחתונים
(שם ש, ש) 'ויפח באפיו נשמת חיים' מן העליונים
דאמר רבי שמעון בן לקיש (איוב כה, ב) 'המשל ופחד עמו
עשה שלום במרומיו' 'המשל' זה גבריאל ופחד' זה
מיכאל.

7 ט. אמר רבי יהושע בן קרחה 'בהבראם' באברהם
בזכותו של אברהם רבי עזריה אמר על הדא דרבי יהושע
בן קרחה (נחמיה ט, ו) 'אתה הוא ה' לבדך אתה עשית וגו'
וכל אשר בהם' כל האונקים הזה בשביל מה בשביל (שם
ש, ז) 'אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באברהם והוצאתו
מאור כשדים ושמת שמו אברהם' אמר ר' יודן בהרים

התחתונים במספר ששה, ולא תהא קנאה כראשית, ויהיה — שלום, הדא הוא דכתיב —
זהו שאמר הכתוב: "וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה, ויפח באפיו נשמת חיים" — אם
אמר "עפר", למה הוא אומר גם: "מן האדמה"? וגם, יאמר: "נשמה", ולמה הוא אומר: "נשמת
חיים"? אלא: "עפר מן האדמה" — גוף, ונפש בהמית — מן התחתונים, "ויפח באפיו
נשמת חיים" — נשמה של "חיים" ונצחיים — מן העליונים, ולכן יש בו סגולות עליונים וגם
טבעים תחתונים, כנדרש למעלה (ח, י-יא), ולהלן (יד, ג-ד). ולא רק בין העליונים והתחתונים, אין
הקב"ה מטיל קנאה, ועושה שלום, אלא אפילו העליונים — "שאינו בהם, לא קנאה, ולא שנאה, ולא
תחרות, ולא מצות ולא מריבות, ולא מחלוקת, ולא עין רעה" — שאין להם בחירה, ולא מכל מדות רעות —
צריכין שלום" (ויק"ר שם, וד"ר ה, יב) — אפילו הם, והקב"ה עושה להם שלום, דאמר רבי שמעון בן
לקיש: על הכתוב: "המשל ופחד עמו, עושה שלום במרומיו" — "המשל" — זה
גבריאל, המלאך, "ופחד" — זה מיכאל, המלאך, (והמפרשים גורסים כאן על פי זה
המדרשים: "המשל" — זה מיכאל, "ופחד" — זה גבריאל" — שהם שני המלאכים העומדים תמיד לפני
ה', מיכאל מימינו וגבריאל משמאלו (לעיל א, ג, ועייש) "מיכאל מן המים וגבריאל מן האש והן עומדין לפני
השכינה ואינו מזיקין זה את זה, הוי אומר — זהו שאמר הכתוב: "עושה שלום במרומיו" (תנחומא ויג'ו,
וכן הוא בהרבה מדרשים, עיי' במסורת, ובמפרשים, ועיי' כאן בעיי' ויפ"ת וד"מ ובבב"ר יב, ח, ואולי יש כאן
פלוגתא בין ר' יוחנן ורש לקיש, אבל עיין ד"ר שם, ד"ה).

ט. ד"א: "השמים והארץ בהבראם" — והלא אמר כבר שהוא בראם — אלא, אמר רבי
יהושע בן קרחה: זאת מרומז הכתוב באומר: "בהבראם" — אותיות — "באברהם" כלומר:
בזכותו של אברהם, נבראו שמים וארץ, שהקב"ה אומר לאברהם: "שאלוני את לא בראתי שמים
וארץ" (להלן מח, ח, עייש ע"ד). רבי עזריה אמר על הדא — על דרשה זו, דרבי יהושע בן קרחה
— הוכחה מפסוק אחר: "אתה הוא ה' לבדך, אתה עשית את השמים, שמי השמים וכל צבאם,
הארץ וכל אשר עליה, הימים וכל אשר בהם" — "כל האונקים" — "האונקוס" יליש תהילים תת"י"ב,
וכי"ה בערוך) המשא והטורח הכבד — הזה, בשביל מה? בשביל — מה שאמר שם בהמשך:
"אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באברהם והוצאתו מאורי כשדים, ושמת שמו אברהם"

חכמים בדקדוק חברים בפלפול התלמידים בישוב במקרא במשנה במיעוט סחורה במיעוט דרך ארץ במיעוט תענוג במיעוט שנה במיעוט שיחה במיעוט שחוק בארך אפים בלב טוב באמונת חכמים בקבלת היסורים המכיר את מקומו והשמח בחלקו והעושה סיג לדבריו ואינו מחזיק טובה לעצמו אהוב אוהב את המקום אוהב את הבריות אוהב את הצדקות אוהב את התוכחות אוהב את המשרים ומתרחק מן הכבוד ולא מגיס לבו

רש"י

לפניהם תלמוד וסגור דלמור מר גדולה שמושה יותר ונלמוד ועוד אחריו חכמים איזהו עם הארץ כל שקרא ושה ולא שנה תלמידי חכמים; נפלו לטוב סגור נפלו התלמידים; פלפול לטוב פלפול חריפתא שתינו לפני החכם הרב וחזר ומתווכח ומתחדד עם התלמידים כמו שאמר רבי הרבה למדתי מרבתי ויותר נחנתי ונחלמידי יותר ונלפן והו שאמר הכתוב ברזל נגדול יחד ואיש יחד פני רעהו; נדקדוק סופרים. נישנה שמתוך שגריה ישיבה למתחכם שכן אמרו חכמים אם יאמר לך אדם ינעתי ולא מלמתי אל תאמן; נישנה נרסין פירוש נישנה הדעת; נמעוט סחורה. דלמור רב לא תמלא חורה לא בסחרין ולא נגדנין. כיא נמעוט עסק שרוב עסקו אינו אלא נחורה; נמעוט דרך ארץ. כמו שגינו למעלה יפה תיבת עם ד"א ולא ירבה זה שלא יחא ונזוי עם בני אדם נבוק; ונארך אפים. מנינו נסיפול אומר ר' הניח ר' יהודה נר' הניח היה דורש כל ימיו לא ראה כמה קשה הקפדה שהקפדתי של משה נרמה לו שנשחקה ממנו הלכה ונפסרי כך שנינו אומר ר' אלעזר נר' מקומות נא משה לכלל כעם ונא לכלל טעיה. כיואל נר' אמה מולא ויקטוף משה על אלעזר ועל איתמר מדוע לא אכלתם. כיואל נר' שנתנו נא המורים מהו אומר ויך את הסלע אף כאלו הוא אומר ויקטוף משה על פקודי הקייל ויאמר אלעזר ונר' מלמד שנשחקה משה; נאמונת חכמים. שמתין נדנריהם ולא כנזקין וניחוסין; ונקבלת היסורין.

חיים

שדות וכרמים גנות ופרדסים בית סגולת מלכים מדינות שרים ושדות שדה ושדות סוסים רכב חרב שמלות נשק חיילות בשמים צופים מתלין משפט חסד וצדקה. ופי' זה נראה כי אלו כולם כאשר יש לו דברים אלו הוא מלך. כי אלו דברים הם מלכותו. ולא כן אותם דברים ששונים במשנה שאין כלם השיבות אל המלך. כי מה שאינו דן ולא דנין אין זה השיבות אל המלך. וכן לא ירבה לו נשים וכסף והב לא ירבה לו לא ירבה לו סוסים וכן שיכתוב לו ב' ספרי תורות, אלו כולם אין ראוי שיקראו מעלות כמו שאמר כאן, אבל נקראו מצות אל המלך ואין לחשוב מצות שהמלך מחויב בהם. אבל המעלות כאשר יש לו דברים הראויים אל המלך

5

בתלמודו ואינו שמח בהוראה נושא בעול עם חבריו ומכריעו לכף זכות ומעמידו על האמת מעמידו על השלום ומתישב לבו בתלמודו שואל ומשיב שומע ומוסיף הלומד על מנת ללמד והלומד על מנת לעשות והמחכים את רבו והמכוין את שמועתו והאומר דבר בשם אומריו האומר דבר בשם אומריו מביא גאולה לעולם שנאמר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי

רש"י

שדואן שמה יכאל נדנרי חורה; נושא בעול. ופי' למנת המלך ולע"פ שאינו מנוה ואינל נדקה; ומכריע נמוקם שיש להטות הדבר לזכות ולחונה מכריע לזכות שמתוך כך הכל לזכרון אותו ואפשר לו לעסוק; על האמת שאינו דוחקו נקש; על השלום. כשיש שלום בינו וזין חנירו; ומוסיף. מנין דבר מתוך דבר דמלך ללא מוסיף יסוף; והמחכים את רבו כשם שהיה ר' שמעון בן לקיש מחכים את ר' יוחנן שהיה מקשה לו כ"ד קושיות נהלכה ור' יוחנן נר"ך לתרץ וההלכה רווחת והיה ר' שמעון ר"ש נדנר זה כדמוכח נהשכר את הפועלים; והמכוין שמועתו. דחייב אדם לומר שדואן רבו כדמפרש נשלמה שאלו לל לי טעם איתמר; והאומר דבר נשם אומר. ת"ח אומרים דבר שמועה מפיו נעולם הזה שפוחיו רוחות שאלמר דונג שפתי ישנים כדמפרש נגמרא דשקלים וניצמות ועוד שגנה הוא לאדם שאומר דבר שמועה מפיו ואם נטל עטרה לעזמו עובד גדול שכן מעכב את הגולה מכיון שנכותו הגולה ממחרת לנא שאלמר ותאמר אסתר למלך נשם מרדכי נמעשה נתן ותרש ולע"פ אין כלן ראה נרורה מכל מקום למדנו שכל ידי שתלמה הדבר צנעליו נתגלגל הדבר ונאלח לידו גאולה שמתוך כך נלמד מה נעשה יקר וגדולה למרדכי ונר'. נמדרש משלי. ותנא דני אליהו פוחת ומוסיף על המעלות הללו;

דרך חיים

היה אמה על אמה וכאשר תקיף חוט א' סביב המזבח שהיה אמה על אמה. דהיינו שיהיה החוט מקיף המזבח הנה חוט הסובב כ"ד טפחים כנגד מעלות הכהונה שהאמה ששה טפחים. והשלחן שעליו הור סימן לכתר המלכות. היה אמה וחצי גבהו ואמה רחבו. אם אתה מקיף החוט סביב השלחן דהיינו גובהו ורחבו הנה החוט הוא ל' טפחים כנגד מעלות המלכות שהוא שלשים. והארון היה אמתים וחצי מטבב חוט סביב הארון והיה החוט מ"ח טפחים. כי אמתים וחצי לשני צדדין שלשים טפחים. והרוחב בכל צד ט' טפחים הרי מ"ח טפחים. ומה שלא הקפנו את השלחן גם כן למעלה ויהיה ל"ז טפחים. דודאי יש להקיף אותו במקום הקצר יותר, ואם אתה מקיף את השלחן במקום קצר הוא הגובה והרוחב והוא היות קצר מה שאפשר להיות בשלחן הוא שלשים טפחים. וכן במזבח יש להקיף היותר קצר אבל בארון החוט סובב את האורך והרוחב הוא היותר קצר, כי אם תקיף קומתו צריך אתה להקיף על הכפורת ועליו שני הכרובים ודבר זה יותר הרבה. ולפיכך החוט סובב את האורך והרוחב הוא היותר קצר בארון. חוט הסובב הקומה והרוחב והוא היותר קצר בשלחן. והחוט הסובב האורך והרוחב הוא היותר קצר במזבח. והנה נבדלו כל אלו

ג' מעלות בג' כלים שהיה בהם סימן הכתרים. ובאולי יקשה לך כי ל' דברים אשר המלכות בהם נקנה והלא אינם דברים אלהים שירמז הכתוב דברים אלו בשלחן, ומשום כך נדחקו לפרש אלו ל' מעלות שלא ע"פ הברייתא דק בדרך אחד שיהיו כל אלו ל' מעלות ג"כ מצות כמו שהוא אצל הכהונה ואצל התורה. אבל אין זה קשיא כי אלו ל' מעלות הם הוראה על גדולת והשיבות המלכות שהמלך יש לו ל' מעלות. ואין המעלה באלו דברים עצמם רק שהם מורים כי המלך יש לו מדייגה עליונה חשובה. ולכן יש לו ל' דברים חשובים והמלכות חשוב יותר מן הכהונה והתורה יותר חשובה מן המלכות. והכי אמרינן בפרק כהן משיח (הוריות י"ג ע"א) ת"ח קודם למלך מלך קודם לכ"ג כדאיתא התם, ולפיכך אמר גדולה תורה מן הכהונה ומן המלכות שהכהונה נקנית בכ"ד מעלות והמלכות בשלשים מעלות והתורה במ"ח דברים, כלומר בזה תראה כי התורה יותר במדייגה מן המלכות והכהונה, כאשר הכהונה מעלותיה כ"ד והמלכות ל' התורה מ"ח כי היותר חשוב מעלות שלו יותר. ויש לך להבין כי מה שהתורה נקנית במ"ח דברים כנגד זה אמרינן במס' סופרים (פ"א ע"ש) שלא יעשה עמוד של ס"ח פחות ממ"ח שיטות. כי התורה היא החכמה אשר היא במוח האדם והבן הדברים האלו.

ולפיכך ראוי ליחס גם כל השגה בתורה אל מי שאומר השמועה כי אותה השגה ראויה אליו. ואם לא יעשה כך הרי הוא משנה בתורה מה שסדר לכל אחד רק יש לחלות כל דבר באמרו ואו אינו משנה בתורה כאשר יתלה כל דבר תורה במי שאומר אותה. ויש במדרש כל מי שמשנה דברי רבי אליעזר לדברי רבי יהושע ודברי ר"י לדברי ר"א כאלו החרבי את העולם, והן הן הדברים אשר אמרנו כי השגת ר"א מיוחדת לר"א והשגת ר"י מיוחדת לר"י שהם מחולקי' בהשגתם וסדר הש"י דעת זה לר"א ודעת זה לר"י, וכאשר משנה דבריהם הרי הוא משנה סדר התורה אשר סדר הש"י לחכמים, ודבר זה חורבן העולם כאשר יש שנוי הסדר בתורה. ואפשר לפרש מה שאמר שיאמר דבר בשם אומרו שאם לא ידקדק בזה לא ידקדק גם כן בעיקר השמועה ויבא לתחליף בה, וכך מוכח במקום אחר.

ומה שאמר הא למדת כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, יש לשאול מג"ל דבשביל זה ה"י הגאולה ע"י אסתר, ועוד כל מדת הקב"ה מדה כנגד מדה ודבר זה שהאומר דבר בשם אומרו מה טעם שיוכה להביא גאולה. ויש לדעת כי כאשר הקב"ה מביא גאולה הש"י רוצה שידעו כי הוא יתברך פעל, ולא יאמרו לא הש"י פעל כל זאת רק חכמתם ועוצם ידם. וכן תמצא בגאולת מצרים כתיב (שמות ז') וידעו מצרים כי אני ה' הווציא אותם מארץ מצרים. ולפיכך אם לא היתה אסתר בעלת מדה זאת לחלות הדבר במי שראוי לתלותה והיתה ח"ו אומרת לישראל אני עשיתי ברוב חכמתי כדי להתגדל ולהתפאר, לא היתה אסתר ראוי' שתבא הגאולה על ידה, שהש"י רוצה להודיע החסד והטוב שהוא יתברך עושה עם ישראל. אבל מאחר שאסתר הגידה למלך אחשורוש בשם מרדכי, והיה אפשר לה לומר למלך כי אני עשיתי זאת למלך למצא חן בעיני המלך. ולא עשתה זה רק היתה אומרת בשם מרדכי אשר עשה, ומפני זה היא ראויה ג"כ להביא גאולה לעולם כי מעתה לא תתלה הדבר כי אם בהש"י, כי בודאי היתה אסתר יודעת כי כל אשר נעשה הוא מאת הש"י. ומפני שלא הוצרך הכתוב לכתוב ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי, דק ויוגד למלך בשם מרדכי כי עיקר קרא לא בא ללמוד רק שנוע הדבר למלך בשם מרדכי, שמפני כך אמר אחשורוש מה נעשה יקר וגדולה למרדכי ע"י אבל לא הוצרך לכתוב מי הוא המגיד, אבל בא הכתוב ללמוד מפני מה זכתה אסתר שע"י היתה הגאולה, ורמוז לך הכתוב בשביל שאמרה הדבר בשם אומרו ולא היתה תולה בעצמה וכך תהיה תולה

הגאולה במי שהביא הגאולה לא בעצמה. ודוק בגאולה הזאת רמוז הכתוב שהיתה אסתר ראויה לגאולה דוק בשביל שאמרה דבר בשם אומרו, והו' כמו שאמרנו כי הש"י רוצה שידעו הגאולה שהיא באה ממנו, וגאולת מצרים בודאי נודע הגאולה שהיא מן הש"י כי נעשה בגאולה זאת אותות ומופתים גדולים עד שנוע שמו יתברך, אבל בגאולה זאת לא היו אותות ומופתים כלל, וא"כ י"ל שיאמר כי לא היתה הגאולה מן הש"י וה"י אפשר לאסתר לומר כי היא עשתה זאת. ואף בימי חשמונאים שגאלם מידי יון היה נס גראה דהיינו בנרות כדי שידעו כי הש"י ה"י מגביר אותם על היונים ולא יאמרו כחם ועוצם ידם עשתה זאת, ובכאן אצל אחשורוש לא היה שום נס נגלה לדבר זה, מפני כי היו בגלות והיו בהסתרת פנים ולא שייך שיהיה בהם נס נגלה כמו בימי יונים שהיה בימי בית שני, וכמו שבארנו במקומו שלכך שם הגואל אסתר כי היתה הגאולה בהסתר ולא בנגלה כלל, ולפיכך אם לא היתה אסתר אומרת דבר בשם אומרו לא היתה ראויה להביא הגאולה. ומפני זה לא תמצא השם במגילה מפורש מפני כי ה"י נס בהסתרת פנים ממנו, וא"כ יהיה שמו יתברך מפורש במגילה אחר שהיה הנס בהסתר פנים ממנו. והתבאר לך מה שאמר שכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם. ולפי זה לא יקשה לך הרי כמה שאמרנו דבר בשם אומרו ולא הביא הגאולה, שאין הפירוש שהוא מביא גאולה בודאי רק כאשר הוא צריך להביא הגאולה לעולם מביא אותו על ידי שאומר דבר בשם אומרו מן הטעם שפירשנו. ובלאו הכי לא קשיא כי ידוע שעה ושעה צריכין ישראל לגאולה ומביא הקב"ה ע"י מי שאומר דבר בשם אומרו. ויש לך לדעת עוד מה שהאומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם כי יש בזה טעם מופלג מאוד, והו' כי האומר דבר בשם אומרו הוא גם כן מביא גאולה לעולם כאשר מחזיר הדברים שהם ביד אחר אל מי שהדברים הם שלו ויצאו הדברים מרשות אחר אותם שהיו ידו ומחזירם אל מי שהדברים שלו, ולכך על ידו ג"כ הגאולה של ישראל כי ישראל היו תחת אחרים ועל ידו ראוי שיחזרו ישראל אל מי שהם שלו וישראל הם אל הקב"ה בודאי, ולפיכך כאשר אומר דבר בשם אומרו והוא מחזיר הדברים מרשות אחר אל רשות מי שהדברים שלו, ג"כ ראוי שעל ידו תהיה הגאולה ויצאו ישראל מרשות אחרים אל מי שהם שלו, ואם אין מביא גאולה גמורה הנה מביא דבר הרוחה, שכל הרוחה מיד האומרת ומיד המושלים הכל גאולה הוא ולפי גודל דבר זה שאמרנו

השניית סדר לכל אחד ואחד דעתו וחכמה מיוחדת כמו שהתבאר זה למעלה, כאשר יצאו הדברים מרשות אחד אל רשות אשר אמרם דבר זה גאולה עליונה מאוד היא ולכך האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם ופירוש זה יש לך להבין מאוד. אמר יהודה בן בצלאל ולה"ה. אחר שהתבאר לך כל אלו מ"ח דברים שהתורה נקנית בהם, יש לעיין בענין למוד הדור הזה, אם אלו מ"ח דברים שעל ידם קנין התורה הם צריכים לתורת הדור הזה והנה עם חסרונינו הגדול והעצום אין אנו צריכין לכל אלו המעלות אף לאחת, ואם כל זה נחשבו חכמי הדור הזה ויצא חסרונינו בריוח גדול, אך לפי האמת זאת ההרוחה ראוי להיות אנוחה, ותחלה בשברון רוחי ולבי בקרבי ובקירה ובהשתחוויה לפני גדול וקטן בישראל, והאמת והאמונה לא מהיות מחזיק עצמי כי ראוי אני להוסיף, או שאומר כי הדברים שאומר ואדבר לא נמצאו בי, כי גם אני החלתי כמהם ויותר מהם בתלמודי, ומפני זה ראיתי את חסרוני הגדול אשר נמצא בי, ולכן אלי ראוי להתאונן ולקונן על דבר זה ביותר, באולי ישמעו התלמידים ההגונים אשר בכחם להתגבר כארי בתורה ולעלות מעלה מעלה, עד שכל חכמי הדור יהיו נחשבים אליהם כקליפת השום, וא"ל יפנו אל מנהגינו אשר רע ומר ללכת אחר ההבל ויתבלו, ומה נעשה לאחריתנו בבואינו לפני מלך מלכי המלכים בעירום ובחוסר כל, עירום מן המעשים ובחוסר החכמה כמו שהיא הנהגת הדור הזה, שאין אחד מאתנו מבקש לקיים תלמודו שיהיה חזון על למודו הן יהיה מקרא או יהיה משנה או יהיה תלמוד, ואם באמת כי משנה לא היה ראוי לומר כי לגמרי לא ישימו לב על המשנה, ואין אנו חוששין לדברי חכמים בפרק חלק (סנהדרין צ"ט ע"א) כי את דבר ה' בזה רבי נתן אומר כל מי שאינו משיג על המשנה ע"כ, והן הן מעשה הדור הזה שאין אחד משיג על המשנה באמרו כי לא יקרא חכם רק ע"י התלמוד שהוא פלפל ומשא ומתן ולב תאדם נמשך אל דבר זה ומניחין המשנה, לכך עליו נאמר כי את דבר ה' בזה, וזה כי דבר ה' נאמר על גוף המצות שהיא נשנה במשנה, ולפיכך מי שאינו משיג על המשנה נאמר עליו כי את דבר ה' בזה כי אין למודו רק בשביל החכמה, כי כל אדם בטבע מבקש להתחכם ואינו מבקש לדעת מצות ד' בעצמם שהם במשנה. וכן במה שאין אחד חזון על למודו, ולמודו היום כפי שעורו ולמחר משתכח ממנו, גם זה בכלל את דבר ד' בזה כדמוכח שם וקאמר שם ברוך ברייתא את דבר ד' בזה רבי יהושע בן קרח אומר כל הלומד

ואינו חזון עליה דומה לאדם שנוע ואיבן קוצר רבי יהושע אומר כל הלומד תורה ומשכחה דומה לאשה שיוולדת וקוברת רבי עקיבא אומר זמר בכל יום זמר בכל יום אמר רבי יצחק מאי קרא נפש עמל עמלה לו הוא עמל במקום הזה ותורתו עמלת במקום אחר אמר ר"א אדם לעמל נברא שנאמר אדם לעמל יולד, כמו שבארנו בפרק רבי אומר אצל אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך ע"ל דגמרא, ואם לאו שבאו אלו התנאים לפרש קרא של את דבר ה' בזה כמו התנאים האחרים שלפני זה מה ענין זה לכאן שאמר כל הלומד תורה ואינו חזון עליה דומה לאדם זכור, אלא כי בא לומר כי זה נקרא דבר ה' בזה מי שלומד תורה ואינו חזון עליה שדומה לוועד ואינו קוצר, ואין לך ביוצא יותר ממי שנוע ומניח אותו לעופות השמים לאכול, הנה אין ספק שהוא מבוזה את הורע כי אחר שזרעו מניחו לאכול לעוף השמים, וכך הוא מי ששנה ואין חזון על תלמודו הוא מבוזה את התורה, וכן לר"י הלומד תורה ומשכחה דומה לאשה שיוולדת וקוברת וכאלו תחלת לידתה היה לאבוד ולקבורה, וכך מי ששוכח תלמודו כאלו תחלת משנתו היה לשכחה ובודאי ברבר זה נחשב שהוא מבוזה דבר ה', והבן דברי חכמים איך מדמה מי שאינו חזון על תלמודו למי שנוע ואינו קוצר, ופי' דבר זה כי קבלת התלמוד דומה אל הוריעה, והו' כי הוריעה בקרקע בטל הורע אצל הקרקע שהרי נזרע בקרקע וכל המחזיר לקרקע בקרקע דמי, וכאשר הוא קוצר או מבדיל ומפריש הורע מן הקרקע ולא קודם, וכך האדם נחשב אדמה לקבלת החכמה בתחלה מפני שהמקבל הוא האדם שהוא בעל גוף נחשב דבור החכמה בטל אצל הגוף המקבל, למיכך נחשב מי שאינו חזון על תלמודו למי שנוע ואינו קוצר שהורע הוא בטל בקרקע, וכך הדבור של תורה שהוא מקבל הוא בטל אצל הגוף ואינו שכל מופשט מן החומר, כי תאדם שהוא בעל גוף קבל אותו, וכאשר הוא חזון על תלמודו או נחשב הדבור שהוא שכלי מופשט מן החמרי לגמרי והוא דומה לקוצר התבואה מן הקרקע שמבדיל ומפריש התבואה מן האדמה והבן זה היטב. והוסיף רבי יהושע לומר כי הלומד תורה ומשכחה דומה לאשה שיוולדת וקוברת, ופירוש דבר זה כי אל יהיה דומה לך כאשר שוכח התורה כאלו שכח דברים בעלמא, כי התורה היא בריאה אלהית מן הש"י כמו שהיא הלידה שהיא בריאה מן הש"י, וכאשר האשה יולדת וקוברת הרי היא מפסדת בריאה אלהית ודבר זה גנאי גדול שהבריאה אלהית תלך

6

וְהָיָה אִישׁ אֲשֶׁר־יִתֵּן לִבָּהּ לֹא יִהְיֶה: פ
 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:
 יב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם

לְכַלֶּךְדְּשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־יִקְרִיבוּ
 לְכַתֵּן לֹא יִהְיֶה: וְאִישׁ אֶת־קַדְשֵׁיו לֹא

רש"י
 כהונה ולויה יכול יצאו ויעלום כרוע תלמוד לומר
 ואיש את קדשיו לו יהיו מגיד טעמת הכהן
 לבעלים (סס - סס), ועוד מדרשים הרבה
 בספרי, ומדרש אגדה ואיש את קדשיו (לו יהיו) מי
 שמעבד מעשרותיו ואינו נותן, לו יהיו המעשרות,
 סוף שאין שדו עושה אלא אחד מעשר שכיחה
 למודע לעשות (מח' רמב"ם): **איש אשר יתן לבהו.**
 מתנות הראויות לו: לו ידוה. ממון הרבה (ברכות
 שיש עוד מדרשים, לפי שדרוש זה קשה קצת שכבר דרשו
 בחולין דכתיב ותן לבחן ולא שיטול מעצמו, והביא מדרש אגדה לפי שיהיה מיושב מיצ"ט שפירושו ואיש (המעבד) את
 קדשיו (ב"ב), גם יש דיוק בולט שאמר לנפוק לו יהיה בלשון יחיד, ולא כמו שלפניו אמר לו יהיו לזה אמרו חז"ל שאינו שייך
 על קדשיו אלא לו יהיה ממון הרבה (מדרש"א):

לקט בהיר
 שהוא האמור בויקרא, וא"ת הא גופא קשיא למה להזכירו
 כאן עוד הפעם, ב' משובות בדבר, חדא שהיה גזל הגר בכלל
 ויאל מן הכלל לדון בדבר החדש ליתן לכהנים נדון הכתוב
 להחזירו בפירוש שגם הוא חייב באשם גזילות (מ"ל),
 והשנית שהוא סליק אלעמין לפטרו מן הקרבן שכבר נתן
 לה' ולכהן חלקם (נח"י): טז) משום דקשה לרבינו מה
 מספר הכתוב וכי לא ידענו שמרומה לכהן, (ז) מה זה "וכל"
 תרומה פשוט שכן הוא, (ג) קשה קושית ר' ישמעאל הלא
 תרומה אין מקריבין, לזה אמר שחדא קושית מתרומה שזה הכתוב נתיב, "וכל" לתדע ולרבות גם אותה תרומה
 שמביאין לכהן (מ"ל): יז) פ"י עדיין לא ידענו, כי שם ב' משפטים במקום זולתו לא נאמר שהוא ממתנות כהונה, אבל
 מה שנאמר ב' קרח כזכור כל אשר בארצם וגו' לך יהיה, שם חזר ונשנה כל מתנות כהונה לכרות על כולם ברית מלך, ועוד
 דברים שנחמדו שם, וכן מודיע כאן שלא לכל כהן כתרומה רק לאותו משמר (רמב"ן), עוד יש לומר, איני יודע מה יעשה

אור החיים
 לו יהיה (י"ב) שאין הכהן יכול למאן שלא ליקח (י"ב)
 כאמור בדבריהם (רש"י ביצה כ"ז ד"ה את גרמת).
 ומעשה יש טעם נכון צמה שחלקם הכתוב לג'
 הדרגות לומר על כל אחת ואחת נג' חלוקות לו
 יהיה, שצריך לקחת כל הבא לו מהם, ולא היה
 נשמע אם היה אומר על חלוקה אחת מהם לצד:
יב. דבר וגו' ואמרת וגו' איש איש וגו'. כפל
 לומר דבר ואמרת, גם שינה את לשונו,
 גם כפל לומר איש איש, לצד שיש ב' הדרגות
 בכטות א' נקיה ואחת עמאה, העמאה הנצב
 בענה ותפול ירכה וגו', והטענה משבחה ומרעה
 זרע, לזה אמר דיבור ואמירה, דיבור לעמאה,
 ואמירה רכה לטהורה אשר יקנה לה בעלה, כי ה'
 יתמוך לזה ציטודים הנאמרים אם לא נעמאה
 האשה, ולטעם זה עלמו כפל לומר איש איש, והוא
 על דרך אומרים ז"ל (מגילה י"ב) באומרו ומעלה

אור החיים
 וגו'. עוד למה כפל לומר ג' פעמים לו יהיה (י"ב).
 ורז"ל בספרי פירשו לו יהיה צא לתח הבכורים
 שנקראו ראשית כתרומה המוצאים בית ה' שיהיו
 לו לכהן נחונים. לו יהיו שאמר בפסוק ב' לומר
 שאם הכהן הקריב קדשיו אפילו במשמרה שאינה
 שלו הרי הם שלו, ואומרו ואשר יתן לכהן לו יהיה
 אם נתן לו פדיון ככור בנו ומת אחר לו יוס לכהן לו
 יהיה ולא יחזירם, והרבה דרשות כיוצא בזה, אבל
 לריבין אנו ליישב המקרא על פי פשוטו. ונראה
 לפרש ג' כחוצים הבאים כאחד שהם מלמדים
 כללות כ"ד מתנות אשר חלק ה' לכהנים, וכחצם
 רמז"ם צפרק א' מהלכות בכורים חב לשונו כ"ד
 מתנות שנתן לכהנים נחלקים לה' חלקים, שהם ג'.
 הא' הם קדשים שזוכים מן המקדש ואלו הם. בשר
 חטאת. בשר אשם. שלמי ליבור. מותר העומה. שירי
 מנחות. שחי הלחם. לחם הפנים. שמן מזורע. עורות
 קדשים. חזה ושוק של שלמים. המורס מן החודה.
 המורס מאיל ניזר. בכור בהמה טהורה. והבכורים.
 הרי אלו י"ד מתנות שכולן לריבין הבעלים להביאם

ב(ח) והוא פשיטא מאחר שנתנו לו שהוא שלו. ב(ט) לומר איני רוצה במתנת. ל) פי' אם האשה מעלה ותטאה זה סימן שגם
 זו יש מעל. ל(א) פי' כאשר יודע מעשיו שהם נקיים תהיה זאת דניקה, שזה סימן שגם אשתו נקיה. ל(ב) ע"ז לזה הכתוב
 צדיבור שמחייב להביאה.

אור בהיר
 ב(ח) פי' אפי' רוצה לנפול הענין ג' פעמים יכול לומר עו"ה, וכל תרומה ואיש את קדשיו ואשר יתן לבחן לו יהיה. ב(ו) הזרוע
 והלחיים והקיבה שנתנים מזהמת חולין. ב(ז) וצ"י חלוקות ראשונות לא הזכיר נתיבה.

לכלות ולדבק ולהתקשר בבית אביה הוא מלך מלכי המלכים הקדוש פרוד הוא, שעל זה אמרו חכמינו וזכרונם לברכה (אבות ה, כו) ועל פרוד אתה חי, כי ודאי מרב האהבה והמדה והשוקתה להתדבק במקורה, היתה קופצת פחוקה מאת הגוף לדבק בשרשה, ואך כי היא קשורה בצויות חי העולמים פרוד הוא, ולא תוכל לעשות דבר עד כי יגור בוראה עליה, ואך מאד ומאד גדלה תשוקתה לשוב לארצה ארץ החיים שגולקחה משם, ולארץ מולדתה המה הספירות העליונים ימי הבנין הידועים, וביותר ויותר לבית אביה, הוא כללות הקדשה הנפאה מאור אין סוף פרוד הוא הנקרא אב לבית ישראל והם בניו אליו, כמאמר הכתוב (דברים י, א) בניו אתם לה' אלהיכם:

והצדיק צרוד לשים עין שכלו ודעתו, להבין מכל דברי ארציות הנזכרים, שהם התאוות הנזקות שמתאווה האדם לתענוגי עולם הזה, ומתאוות ומקדמת קשירת האדם בארץ מולדתו ובקרוביו ובאביו ואמו, אפני עבודת אלהים, איד לאהבה אותם אהבה רבה ואהבת עולם ביתר שלא תמוט, בקשירת כל פתי גופו ומורשי נגדת לכבו וכל רמ"ח אבריו לה' אלהיו, ולחפץ ולחמד לשוב להתדבק במקורו אשר נלקח משם לשוב לארצו ולמולדתו ולבית אביו. ומכל שכן כאשר יתגלה אור ה' אליו באהבה בארץ אשר הוא עומד שם, כמו למשל ביום שבת קדש או במקראי קדש שאז אור ה' פרוד הוא וברוד שמו מאיר ומופיע ומתגלה אלינו באהבה רבה, שמה מאד מתיב להיות יחוסף לב האדם ממש באהבה ויראה בנכרו אשר פא הקדוש פרוד הוא ממעון קדשו מן השמים ומתגלה על עולמו ורוצה בדבקות עמו ישראל ובשירתם ותשבתתם לפאר

ולשבח ליוצרים הפנחיל מנוחה לעמו ישראל בקדשתו, ביום שבת קדש. איד ראוי וראוי להתדבק אליו בכללות הנפש ממש, לאהבה אותו ולדבקה בו:

ועל כן מפלם, מארצך וממולדתך ומבית אביך, תבין איד לאהב את ה' ולחשק ללך אליו ולשוב למקורך, אל הארץ אשר ארצך, אל הארץ הוא הארץ החיים העליונה, אשר שרש כל נשמות ישראל באות ממנה, בסוד אמנם כל ישראל בני מלכים הם, כנודע. וכפרט אשר ארצך, כלומר כשאתגלה אליך ואראה אותך, ואתה תחזה אפס קצתו מזיו הדרת הבהקת אורי, ודאי ראוי וראוי שתכלה שם נפשך ברכ האהבה, לכוא עד בחינת פטול המציאות כאמור. ועל כן פרש רש"י לד לד, להנאתך ולטובתך. כלומר אפלו הנאתך וטובתך ממש, שהוא התאוה והתמדה לדברי העולם, הכל יהיו שלך ממש, שתעבד אתם עבודת בוראך, לחמד לה' ולאהבה אותו, וכן בכל המדות בבחינת בהפך אלהים את הערים אשר ישב בהן לזמ, כי גם הערי"ם אותיות הערי"ם, שישכ בהם לזמ, הוא הוא היצר הרע, גם המה יתהפכו לטוב, כנזכר:

ועל כן אמרה התורה (בראשית א, לא) וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, ואמרו חכמינו וזכרונם לברכה (פראשית רבה פרשה ט) טוב - זה יצר טוב. מאד - זה יצר הרע. כי כאשר האדם זוכה להפך בחות היצר הרע לעבד אתם לה', אז טוב מאד לפניו, כי לא יירא ולא יפחד עוד מבחינת תאוות הרעים, כיון שהפכו לה'. וכבר כתבנו אשר כנה נשלם להיות שם אדם על שלמותו בבחינת מ"ה, שאינו מרגיש מעצמו כלום, כי שלח את לזמ מתוך ההפכה ולא יתאוה עוד לתאוות ההפכיים, ונעשה אברהם אבר מ"ה,

החפץ כי אם עבודת ה', ואז יאיר עליו עם מ"ה בשלמות, ועל כן אמר טוב מאד, כי מאד הוא אותיות אדם, לומר אשר כנה נשלם להקרא אדם ככל הנאמר:

אז יאמר הכתוב ויאמר ה' אל אברהם וגו', על פי שלשה הקדמות אשר אמרתי על סוקי תורתנו, ומבאר מקצתם בספרי סודו של שבת הא', מה שאמרתי על פסוק ואיש את קדשו לו (יהיה) [ויהיו], בדרך המשל וכתב החובת הלכות (בשער החיטה) וזה משונו, ומה נדמו כנה לשני אחים שירשו מאביהם אדמה שאריתה לעבדה, וחלקו אותה לשנים, ולא היה להם דבר וולתה, הנה האחד מהם דעתו וריו, ותשני הפוכו. הדעתו ראה כי עסקו באדמתו בלבד ימנע אותו מעסק בפדנסתו ומהניע אל טרפו, והשפך עצמו לעבד באדמת אחרים כדי שיהיה נשפר מעמלו יום יום לפרך ביתו, וכשהיה נפטר מן העבודה לערב היה עושה באדמתו שעה אחת בהשתדלות וחריצות רב, ובשתייה נותר לו משכירות ימים כדי מזון יום אחד על מזונותיו או יותר, הנה מניח מלעשות בשל אחרים כיום שהוא היה עושה בשלו בתכלית השתדלותו וחריצותו, ולא סר לעשות כן עד שנגמר עבודת אדמתו בהנן, ובהניע עת פרוחיה זמן תבואתה, קבצים ואספם והתפרנס בהם בשנה השנית ולא היה מצטרף עוד להשתפר לאחרים, והיה עובד אדמתו כרצונו והולך ומוסיף בה אילנות עד שהיתה תבואתה מספיקת לו לפרנסה והותירה לו מה שהוסיף בו אדמה על אדמתו. והאח הקטיל כיון שידע שעבודתו באדמתו תמנעוה מהתעסק בענין מזונותיו, עובה לנמרו והיה משתפר לבני אדם בעבודת אדמה ולקח שקרו ומתפרנס ממנו, ולא היה מותר כלום, וכשהיה נשאר בידו מזון יום

אחד היה משים אותו יום מנוחה בטלה לשעשוע, ולא היה חושב בענין אדמתו, והענות אשר היה נפטר מן העבודה כימי עבודתו היה הולך בהם אל הפרוזר וברומה, ונשאר אדמתו שקמה לא הצמיחה דבר, ותעל כלה קמשינים ונתרם נדרה פסו פניו חרולים ונשאו השקפין את אילניה, כמו שאמר החכם (משל כד, ללא) על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב. והנה עלה כלו קמשינים פסו פניו חרלים ונדר אבניו נהרסה וכו', עד כאן לשונו הצח:

והנמשל מוכן מאליו, כי כל מה שאדם עושה בשלו בעניני עולם הזה ועסקי פרנסתו וצרכי גופו, יהיה דומה בעניניו כאלו הוא נשפר בשדות של אחרים, כי זה לא שלו הוא, כי עקר האדם הוא הנשמה שנקרבו, והגוף אינו נקרא כי אם בשר אדם, והוא הטפל אל הנשמה, והנשמה היא העקרית וכל עסקי הגוף לא שלו הוא כלל, כי אם כדבר הטפל אליו מה שמוכרח לעשות בעל כרחו שלא ברצונו, שאינו עושה כי אם מצד התכרח, ורק מה שהוא מוכרח בהכרח גדול עושה, ולא כן עושה בשעוסק בתורה ובמצוות ועבודת ה' יהיה דומה בעניניו כאלו עוסק בשדה שלו, שעושה אותו יפה ונאה בכל מיני השתדלות וחריצות, ולא יעצר אותו הנשם והשכל ולא חשך אפלה, ובקר השכם לעבודתה ואין ממתין עד שיצא השמש על הארץ בדרך שאר פועלים הנשכרים לעבודת אחרים, שאינם יוצאים לעבודתם כי אם אחר וריחת השמש, כמו שאמרו ז"ל (פנאמצא פ, א) כמאמר הכתוב (תהלים כד, כב), תנח השמש ואספון יצא אדם לפעלו וגו', והוא מושכים בכרך בכרך כי שלו הוא, ועושה הכל בכל מיני יפנים והתאמצות ברוח אחר וריו, כדי שיהיה שדרו נעשה יפה

מאד מאד, וכה עשה עסק התורה ומצות ה' כמו ציצית והפלין ושארי מצות בגדל חריצות והשתדלות, שיהיו נעשים בחשק גדול ובהתבונה רבה, ולהתאיות לקיימן תיקף בהגיע זמןן בחשוקה וחקרה גדולה, וכעת עשייתם להשליך מאתו כל בחינת מחשבות הטורדות מהכלי העולם, ולדקדק בהם מאד שיהיו על תקלית ההדור ותקלית הפשרות, שלא יהיה חס ושלום שום שמץ פסול בהם אפלו חוקרא דחוקרא. אבל בעניני עולם הזה ורפה ידו בעשותו ולא עשה כי אם מצד ההכרח גדול לפרנסתו, ותיקף בשישיג פרנסתו יום ביומו יצח את של אחרים ויעבד בשלו בתורה ומצוות, ואל יעבדו שום מניעה וחשך אפלה והשפם בבקר בבקר, והכל מצד חשקת ותמידת לבו באדם העושה בשלו החביב עליו למאד. מחמת שדיעתו נכונה שהשדה היא טובה למאד לאכל מפנה פרות ותבואות טובות כל מי חייו. וזהו שאמר הכתוב (פסוק ה' י' ואיש את גרשיו לו יהיו, פרוש מה שהוא עושה עסקי הקדש עסק התורה ומצות ה', זה לו יהיה, שידע שזה הוא שלו ממש, ונעסק בהם באדם העושה בשלו, אבל עסקי חל אשר לא בקדש המה, לשל אחרים יהיה נחשב בעיניו, שלא לעסק בהם כי אם על צד ההכרח הנמור, כנאמר:

והקדמה השנית, היא על פי אשר אמרתי לפרש מאמר חכמינו זכרונם

לכרכה (פסוק רבה פרוש יט) על פסוק (איוב יד, ה) מי יתן טהור מטמא לא אחר, כגון אברהם מתרת. ונראה כבארנו אחר שנפרש מאמר הכתוב (יהושע כד, כג) כה אמר ה' אלהי ישראל בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח אבי אברהם ואבי נחור ויעברו אלהים אחרים ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר וגו', ושרש הדברים הוא כי נודע אשר

נהר המושך הוא דגמת חסדים המתפשטים ומתמשכים בטבעם ורוצים להשפיע לכל, ואכן שני מיני חסדים הם, אחר הוא חסדים הטובים שהוא להשפיע לעני המופטרך להשפעת טובו להאכילו ולהשקותו ולכסותו כאשר תשיג ידו די מחסורו אשר יחסר לו, ולגמול לחיכים טובות, שהוא ללמד את האנשים החולכים בדרך הרע להחיותם למוטב, ללמדם דרכי ה' לשמר מצותיו ותורותיו. והשני הוא להיפך, חסדים הרעים, כעין הנאוף בעריות האסורות, שהוא התאוות השפעת הרע וללמד את בני האדם דרכי הרעים שיסורו מאחרי ה' בכפול תורותיו ומצותיו. וזה היה בחינת תרח אבי אברהם, שהיה מלמד את העם בדרך עבודה זרה, והיה עושה צלמי עבודה זרה למוכרם לאחרים ולהוריעם דרכי עבודתם, כמאמר חכמינו זכרונם לכרכה (בראשית רבה פרוש לח), וזה נקרא עבר הנהר, שהוא עבר השני של הנהר הרומות למדת החסד הטוב, וזה הוא עבר השני חסדים הרעים. וידוע אשר ברא פרעא דאבוה, ויפה כח הפן מכח האב, שיופית כח הפן הוא נמשך מכח האב, ועל פן גם אברהם בנו נולד בטבע ומגן מדת החסד הרע הזה, ואמנם לפי שהיה כחו יפה וכן שלש שנים הכיר את בוראו, כאמרם ו"ל (ידים לב, א), העביר על מצותיו מדת הרע שנולד עמו, ועבר את הנהר לצד ימין בחינת חסדים הטובים, וכל ימיו היה רודף לעשות חסד אמת לגמול חסד עם כל פאי עולם להאכילם ולהשקותם, ואחר כך טרח ויגע ללמדם דרך ה' שגם המה יבירו את בוראם, ויגיד את הנרם כנודע:

וזהו שאמר הכתוב בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח אבי אברהם וגו', כלומר תרח אבי אברהם ישבתו ורדתו היה

בחינת עבר הנהר, שהוא עבר השני של הנהר לעשות חסדים הרעים בעולם. ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר, מאתו נהיה עזמתה של עבר הנהר לקחת את אברהם לצד אחר הנהרית, לעשות ולהרבות חסדים הטובים בעולם, והוא מעלה גדולה ומלאה בחינת מעביר על מצותיו ששפחו חכמינו זכרונם לכרכה (תענית כה, ב), פיון שזקח בחינות הרעים ומחפך מדותם להעשות בהם בחינות הטובות. על זה אמר הכתוב (דמיה לו, ט), ואם תוציא יקר מוולל בני תהיה. ואמרו חכמינו זכרונם לכרכה (בראשית פה, א), שאפלו הקדוש ברוך הוא נהר גורה, מכפלה בשבילו. והנה אמרו חכמינו זכרונם לכרכה (נה מ, א) דם נעפר ונעשה חלב, דכתיב (איוב יד, ד) מי יתן טהור מטמא. ופרשו שהדם הטמא בעצמו הוא הוא הנעפר ונעשה חלב הטהור, ולזה אמר מי יתן טהור מטמא, כגון אברהם מתרת, מטמאת תרח בעצמו שהתנהג לעשות חסדים הרעים בעולם, להודיע להם מעשי עבודה זרה איך לעבד לכל עבודה זרה ועבודה זרה, מטמאת זו עצמה הפך אברהם ועשאה טהור, ולמד את העם דרכי ה' ויגיד את הנרם, כאמור:

והקדמה השלישית, היא על פי מה שאמרתי בפסוק (דברים ל, יא) כי המצוה הזאת לא נפלאה היא וגו' לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וגו' עד כי קרוב אלך הדבר מאד בפיד ובלבבך לעשותו. ולקאורה נראה בשפת יתר, פיון שאומר שלא בשמים היא ודאי שלא נאמר מי יעלה לנו וגו', ולמה לו לפרט מה שתינו וכולין לומר:

אכן האמת כזה הוא שאדרכה שבנדאי כל התורה וכל מעשי המצוות כולן בשמים

הן, וכל העולמות העליונים עקר קיימן ועמידתן הכל רק על התורה ועבודה כמה שמכניסין ישראל את התורה, כמאמר הכתוב (דמיה לב, כה) אם לא ברחמי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי. וכן כל הדברים של מעלה כולן נוסין ומתהפכין מדין לרחמים, וחס ושלום בהיפך, הכל רק אחר מעשי בני אדם על ידי התורה הקדושה, כמאמר הכתוב (תהלים כג, ה) ה' צלתי וידוע פרושו שה' הוא כצל הנוטה אחר האדם ומהפך עצמו לצד שנוטה האדם, כן ה' צלך ממש, שנוטה אחריו כצל הזה להנהיג עולמו כחסד וברחמים כפי מעשיו. ועל פן כזה היה פתחון פה לומר מי יעלה לנו השמימה, פיון שעקר תקון המצוות הוא לתקן בשמי השמים העליונים, מי יעלה לנו שם לעשות פעולות הנפלאות האלה ולתקן תקונייהם. לזה אמר הכתוב כי לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו וגו', פרוש לדבר הזה שתאמר מי יעלה לנו לעשות פעלם בשמי השמים, לזה אינו בשמים, כי קרוב אלך הדבר מאד בפיד ובלבבך לעשותו, פרוש אפלו כשהוא רק בפיד ובלבבך בעמך על הארץ התחתונה הללו, כמו במצוות תורה ותפלה ושאר המצוות שאינם בעשיית מעשה כגופו, רק בדבור פיו וקבוצת הלב קרוב הוא לעשותו לתקן ולעשות פעולות כלב השמים בבחו. וכמו שקתוב בזה הקדוש (חלק א, ד ע"ב) בפסוק (ישעיה נא, טו) ואשלם דברי בפיד, וזה לשונו, כמה אית ליה לבר נש לאשתדלא באורייתא וכו' ומכל מלה עבד רקיע חדא כו' עד דאתעבד מההוא מלה שמים חדשים וכו', עד כאן. אבל באמת הנה כל התורה ומצוות נתונים נתונים בשמי שמי קדם להיות כל תהגות השמים על דם:

← ואחר הדברים האלה תבין מפילא באור דברי הכתוב כאן. ואמר ה' אל אברהם לד לד, בלומר שהליכתך במצות ה' תהיה לד, פרוש שקד יהיה, שתרע אשר אין לד בעולם כי אם זה, עסקי התורה והמצוות, ועל פי מעשינה באדם העושה בשלו באמת וכוונות ובתמימות ובאהבה וחשק ונפלא, ותמיד תראה העקר לעסק בעבודה שקד, הוא עבודת הנשמה, לעבדה ולשמרה ולתקן שרשה בשמי מעלה כי רק שקד הוא. וכל עניני נוסף לא יהיה רק בארים העובר בשל אחרים, שעושהו רק בעת הכרח הגדול ומקצר בה כאשר יוכל. וכל ימיד אשר אתה חי על האדמה, תראה לעסק בשקד הוא שרש נשמתך הקדושה, להצמיחה ולנטע בה כל ענין, הנה המצוות ומעשים טובים, אשר בעשות האדם מצוה המצוות התורה נצמח מזה תענוג נפלא במקום שרשו בארץ החיים זו ערן העליון, אשר שם מתעדן נשמתו בענין עצום דמיון תענוג פרי אילן החמרים הנפלאים ומובים למאד. וזה היה עקר בריאתך לעולם הזה שתבין לד כל אלה כדי להיות נחת רוח לפני מי שאמר והיה העולם, כאשר יפיו עליך ענין אורו שם ובאברתו יסד לד לענגד מנפת צוף תענוגי עולם הבא, אשר אין לה ערך ודמיון כלל בתענוגי עולם הזה. ואם תאמר ואיך אעלה על השמים לתקן שרש נשמתו שם ולהבין שם בערה ממיני התענוגים הקרים הנפלאים אשר עין לא ראתה וגו', כדי היות בזה נחת רוח לכוונתי, על פי אמר לו מארצך, פרוש וזקא מן הארץ התחתונה שאתה עומד שם, משם תוכל לתקן כל זאת, כי קרוב אלך הדבר מאד בפיד ובלבדך, שם בארץ אשר אתה עומד עליה, לעשותו ולתקן בשמי השמים העליונים, כאמור. ועוד אמר לו, כי הנה אתה

יש לד מעלה תורה גדולה לבנות לאור באור החיים, והוא ממולדתך ומבית אביך, רצה לומר בלון שאתה נולד ממקור מקום טמא כזה ונשרש בד שרש הרע משרש בית אביך, כי ברא פרעא דאברהם, ואפלו בלא זה דרך בני הרעים להיות אוחזים מעשה אבותיהם בידיהם, ואתה לא די שלא תלך בדרך אהם לעשות חס ושלום במעשיהם, אף תוציא יקר מזולל בבחינת טהור מטמא, לעבד עם בחינת הרע שלהם את ה', לקחת שרש החסדים אשר נטבע בקן לדע, לעשות עמו חסד של אמת חסדים הפוכים, להאכיל ולהשקות רעבים וצמאים ולגמול לחכים טובות ולפרסם דרכי ה' בעבודתו: [וזה היא בחינה הנפלאה] נפלאה החשוב אצלי בחינת מעביר על מדותיו שהעיד הכתוב (דמיה טו, יט) ואם תוציא יקר מזולל כפי תהיה, כי תרע אשר בכל מדה ומדה אשר נמשך אל הרע חס ושלום, הנה גנו וטמון וצפון בה ניצוץ הקדושה מה' המתיה הדבר ההוא מה שצמח הקדוש ברוך הוא בטפה מים הגדול ממדות הפוכות האמתים אל בחינת הרע, להיות יומשך לב האדם לשם להתאוות אליו, בכדי להיות שכר וענין בעולם. ואדם המושביל ומבין זאת חוטף ונוטל בחינת הניצוץ הקדושים משם לעבד עמו את ה' אלתי, והרע נופל ונשבר ויורד לעומקא דתהומא רבה, ולא יהיה לו עוד תקומה עולמית, בבחינת מאמר הכתוב (איוב כ, טו), חיל בלע ויקאנו וגו', וזה ממש ואם תוציא יקר מזולל, זה הניצוץ הנקר בעיני ה' אשר נפל לקלפה ברצון ה' אלתי עולם, והאדם המוציא משם ועובר עמו ה', ואז בא הניצוץ לראות פני מלכו מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא אביו שבשמים, או שמחה וסדרה ונחת ותענוג עצום לפני הקדוש ברוך

הוא ולפני הניצוץ הזה, שמחה עמוסה לאין תועד אין שעור וערד. והוא דמיון בן החיבי אדם במאד, בן יחידו, שנלקח לשביה והיה עם ימים רבים עד שזשכח שמו ולא נודע מהו, ולמים בא זה אצל אביו ואמו בעשירות בן במתנות רבות ונכבדות, והאמן כי יספר לו תשער בשכל אנושי גדל התענוג הנפלא ורב השמחה והשעשועים וההדרה העמוסה אשר אז בין האב והאם ובניהם הלו, ודאי הוא בלתי שעור וערד, ובשעת ביאתו שמתחילין לנשק זה את זה ודאי מתרפקין כל אחד בכתרו ברבוק עצום באהדתקות רוחא מרוחא והיו לאחדים בכלות הנפש ממש, בן ביותר אלף אלפי אלפים ורפי רכבות פעמים, תענוג קודשא ברוך הוא ושכינתא בשעולה אליהם ניצוץ הקדוש מניצוץ הקדושה שנפלו לתוך עמקי הקלפות, ועולה הוא למעלה למעלה חוזק לראות פני אביו שבשמים בשמחה בפנים שוחקות צהובות ומסבירות, ועשה יחוד ויוג נפלא באהדתקות רוחא ברוחא בהדרה עמוסה לאין קץ ותכלית, ועשה שמחה ואור גדול בכל העולמות עד בלתי שעור:

ובדרך מסוד הכתוב (קהלת ה, טו), עת אשר שלט האדם באדם לדע לו, שכאשר הניצוץ הקדוש יוצא מן הקלפה עולה עמו גם רכב גם פרשים הרבה למאד, שמוציא אתו שאר ניצוץ הקדושה המנחים בתוך הקלפה חתיה, ואז הקלפה נשארת מה ועבר ובטל מן העולם והפח נשבר ואנחנו נמלטנו, כנודע מדברי האר"י וברונו לכרבה. ובה תרבה שמחת קדשא ברוך הוא ושכינתא מה שכל טוב אדוניו העלה בידו, מרגינתא דלית ביה טימא, לבוא לנגדם ברכוש רב. ועל פי ודאי אם תוציא יקר מזולל כפי תהיה, כי מרוב השמחה וההדרה שנתרבה בכיכול בקדשא

ברוך הוא ושכינתא וכל העולמות, מפילא מתבטליו ונשברין כל הגזרות וכל ענינים לא טובים, אדרבה מקבד עמו ישראל בברכתו ברפת החיים והשלום ונחת, וישפיע לעולמו ברכה ושמחה והצלחה ונחת ותענוג, הכל לגדל ההדרה והשמחה אשר לפניו או, ועל פי אמר הקדוש ברוך הוא לאברהם ומולדתך ומבית אביך, בלומר בלון שאתה מהם ואתה מעביר על מדותיהם, זה יהיה לד נחת גדול וסייע נפלאה לבוא אל הארץ אשר אראך, הוא ארץ החיים בן ערן העליון ששם מתענוגים הנשמות בתענוג נפלא הנפלא ונפלא, וזה היה עקר הבריאה להטיב לבריותיו בטובת אמת צלולה וברורה, טובה שאין אחריה עוד טובה, וזה הוא עקר עבודת האדם לעשות נחת רוח לפניו בטה שניכה לראות פני השכינה ולהינות מציו יקר הדר הפארתו בשמחה ונחת, לו חיש יהיה עלינו ועל כל ישראל, אמן:

בם ירצה לומר לפי הנזכר, כי אחר שצריך אדם לידע בטוב אשר התורה והמצוות הן הן שלו ממש ולעקר הזה בא לעולם, וכל עסקי הגוף יהיה נרמה בעיניו פאלו עוסק בשדות אחרים, ואמנם עבור שנחלתנו נהפכה לזרים, כי התורה נקראת נחלה וירושה לישראל, כאמור הכתוב (דברים לז, ד), תורה צוה לנו משה מורשה וגו', ובשדה נהפכה לזרים, פרוש שעוסקין בה כמו שעוסק בשדה אחר בעל כרחו שלא בטובתו ובכל מיני שקרים וזיפים ועצלות, ואם רק יוכל להמלט שלא יעסק בה חפץ מאד בזה ודומה עליו במשאו, אז גם בתינו לנכדים, שעבדים משלו כגו פורק אין מידם, כי כאשר תריר ופרקת עלו מעל צוארך והארץ געשה שקמה במהפכת זרים, בלומר כמו שאנו מהפכין התורה לבחינת דברים הזרים ונכרים,

העולם הזה, לעשות עקר בכל ימינו בעשיית מצות ותורת השם, וחי העולם הזה לטפל, וכמאמר רבותנו ו"ל (לכות פ"ד מ"י): רבי מאיר אומר: הרי ממצט בעסק ועסק בתורה. וסרנו מזה הפחינה, ועוד יותר שאפלו לא שנה לנו - להיות על כל פנים שנה עסק התורה והמצות להבלי העולם הזה. אף לא שנים אצלנו, וכל ימינו פנו במחמדי עולם הזה והבלי, ומצט דמצט הנלקח מהם לצרף עבודת גבוה פאמור. וגם איוב פיון לזה: חטאתי וישר העויתי - שהעויתי הישר מלהרבות עשיתי, ואפלו לא שנה לי - להשוות עשיתייהם.

1 ← (ג) וכן אמרנו פרוש הפסוק (שמות לה, ה) "פסל לך", ואמר רבותנו ו"ל (נדרים לה ע"ב): הפסלת יהא שלך, על פי מה שבארנו מאמר הקרא (כמנר ה, י): "ואיש את גרשיו לו יהיה". ותכן הדברים על פי המשל שכתב ה"חובת הלבבות" (שער הכוונה פרק ג) וזה לשונו: ומה נדמו בזה לשני אחים ירשו מאביהם אדמה שצריכה לעבדה, וחלקו אותה לשנים, ולא היה להם דבר וזלטה. והיה האחד מהם דעתן וזריו, והשני הפוכו. הדעתן ראה כי עסקו באדמתו בלבד ימנע אותו מעסק בפרנסתו ומהגיע אל טרפו, והשפער עצמו לעבד באדמת אחרים כדי שיהיה נשכר מעמלו יום יום לטרף ביתו. וכשהיה נפטר מן העבודה לערב, היה עושה באדמתו שעה אחת בהשפדלות וחריצות רב. וכשהיה נותר לו משכירות ימים כדי מזון יום אחד על מזונותיו או יותר, היה מניח מלעשות בשל אחרים ביום ההוא והיה עושה בשלו בתכלית השפדלות וחריצותו, ולא סר לעשות בן עד שנגמר עבודת אדמתו כהגן. ובהגיע עת פרוחיה וזמן תבואתה, קבצם ואספם, והתפרנס בהם בשנה השנית, ולא היה מצטרף עוד להשפער לאחרים. והיה עובד אדמתו כרצונו, והולך ומוסיף בה אילנות, עד שהיתה תבואתה מספקת לו לפרנסה והותירה לו מה שהוסיף בו אדמה על אדמתו. והאח הפסיל, פיון שידע שעבודתו באדמתו תמנעהו מהתעסק בענין מזונותיו, עזבה לגמרי, והיה משפער לבני אדם בעבודת האדמה ולקח שכרו ומתפרנס ממנו ולא היה מוחיר כלום. וכשהיה נשאר בידו מזון יום אחד, היה משים אותו יום מנוחה ובטלה ושעשוע, ולא היה

חושב בענין אדמתו, והעתות אשר היה נפטר מן העבודה בימי עבודתו, היה הולך בהם אל המרחץ וכדומה. ונשארה אדמתו שממה, לא הצמיחה דבר, ופעל כלה קמשונים, ונהרס גדרה, כפו פניה חרלים, ונשא השטפון את אילניה. כמו שאמר החכם (משלי כה, א-ב): "על שדה איש עצל עבדתי ועל כרם אדם חסר לב. והנה עלה כלו קמשנים, כפו פניו חרלים, וגדר אבניו נהרסה" וכי, עד כאן לשונו הצח. והנמשל מוכן מאליו, כי כל מה שאדם עושה בשלו בעניני העולם הזה ועסקי פרנסתו וצרכי גופו יהיה דומה בעיניו כאלו הוא נשכר בשדות של אחרים, שאינו עושה כי אם מצד ההכרח, ורק מה שהוא מוכר בהכרח גדול עושה, ולא כן יעשה כשעוסק בתורה ומצות ועבודת השם, יהיה דומה בעיניו כאלו עוסק בשדה שלו, שעושה אותו יפה ונאה בכל מיני השפדלות וחריצות, ולא יעצר אותו הגשם והשלג ולא חשך אפלה ובקר השכם לעבודתה, ואין ממתין עד שיצא השמש על הארץ כדרך שאר פועלים הנשכרים לעבודת אחרים שאינם יוצאים לעבודתם כי אם אחר וריחת השמש, כמו שהוא במסכת בבא מציעא (פג ע"ט), ושאר מיני פועלים והתאמצות בורו אחר ורוו כדי שיהיה שדהו נעשה יפה מאד מאד. וכה יעשה עסק התורה ומצות השם, כמו ציצית ותפלין ושאר מצות, בגדל חריצות והשפדלות, שיהיו נעשים בחשק ובאהבה רבה, ולהתאות לקיומן חכף בהגיע זמן בתשוקה וחקמה גדולה, ובעת עשייתם להשליף מאתו כל בחינות מחשבות הטורדות מהבלי העולם, ולדקדק בהם מאד שיהיו על תכלית ההדור ותכלית הפשרות שלא יהיה שום שמץ פסול בהם חס ושלום אפלו חמרא וחמרא. אבל בעניני העולם הזה ירפה ידו בעשותו, ולא יעשה כי אם מצד ההכרח גדול לפרנסתו, וחקף כשישיג פרנסתו יום ביומו, יניח את של אחרים ויעבד בשלו - בתורה ומצות, ואל יעכבו שום מניעה וחשך אפלה והשכם בבקר בבקר, והכל מצד חשקת וחקמה לבו. כאדם העושה בשלו, החביב עליו מחמת ידיעתו נכונה שהשדה היא טובה למאד לאכל ממנה פרות ותבואות טובים כל ימי חייו, ובהכרח גדול אשר מניח שדהו לעסק בשל אחרים לצרף טרפו עמה ומרפה ידו משדהו במקצת היום.

← (ד) וזה שאמר הקרא (מלני ה. י): "ואיש את קדשיו לו יהיה". פרוש, מה שהוא עושה עסקי הקדש, עסק התורה ומצות, זה לו יהיה – שידע שזה הוא שלו ממש, ועסק בהם כאחד העושה בשלו. אבל עסקי חל אשר לא בקדש המה לשל אחרים יהיה נחשב בעיניו, שלא לעסק בהם פי אם על צד ההכרח באמור.

ועל זה רמזו רבותינו ו"ל (ר"ה ח ע"ב-ט"ז): "לשארית נחלתו" (מכילתא, יו) – ולא לכל נחלתו, למי שעושה עצמו כשירים, פרוש, שעושה מה ששייך לעצמותו לגופו כשירים, ורק לטפל נחשב בעיניו ולא לעקר.

וזה שרמזו רבותינו ו"ל (מדרים לה ע"ב; ירושלמי טקלים פ"ה ט"ז): הפסלת יהיה שלך. כלומר, שלא תעשה דבר השייך לך לגופך פי אם בפסלת כטפל, כאדם העושה דבר בעל כרחו שלא ברצונו.

(ה) וזה פנו רבותינו ו"ל להשמיע לנו דרך הנפלא הטוב הזה, ואמרו: ראשונים עשו תורתן קבע ומלאכתן עראי. פרוש, שתורתן ועשיות מצותיהן הוא היה העקר והחביב בעיניהם, ועליהן היו שמין פניהם בכל היום לעין ולחפש בכל עת אולי יארע להם מצוה ממצות השם לקיים, וכשלא ארע להם, רב ימיהם פנו לכבם אל האלהים לעסק בתורה ותפלה ועבודת השם, ומלאכתן ועסקי פרנסתם לטפל ועראי נחשב להם לעסק בהם על צד ההכרחי במעט מן היום, להיות להם פת במלח וימים במשורה בכדי להחיות את הגוף, וכשהיה להם על יום זה, עזבו הטפל וההכל והלכו לעשות מה שהיה עקר בעיניהם, לעסק בשלהם ברוב השתדלות בשלמות רב באהבה רבה כאדם העושה בשלו. כדרך שהיה הלל הזקן עושה, כמאמר חכמינו ו"ל (וימא לה ע"ט), ונביאנו להלן (מאמרי י) אם ירצה השם.

וכשעלה בדעתם ורצונם לקיים מצות מזוה או מעקה או הכנסת אורחים, היו בוגין לשם זה בית כדי שיקימו מצות הבורא, והיה זה עקר הפונה בבנין כדי לקיים מצות השם, ולטפל ועראי היה נחשב בעיניהם מה שישבו בבית או שיהיה להם פרנסתם מהבית, פי כל אלה אצל המבינים הם דברי הכל והבאי. עם שהוא מן ההכרח

לישב בבית, אבל צריך לעשות אותה כאדם העושה דבר בהכרח, שאינו מדקדק בעשייתה ואינו מאריך בטפולה ומקצר בבנינה. לא כמו שאנו עושין, שכאשר אדם בונה בית נשפח מלכבו העקר הגדול מה שצריך לקיים בו מצות השם, ונתן עקר פנתו ודעתו להיות לו מקום לשבת במנוחה או להתפרנס עצמו מהבית. ואף שגם לזה קראו רבותינו ו"ל דבר מצוה, כמבאר בשלחן ערוך ארח חיים (סוף סימן רמט כה"ה כ"ס י"א לוחמ"ס) שההולך לפרנסת ביתו מקרי דבר מצוה, מכל מקום רשות הוא לגבי מצוה – מצות מזוה או מעקה, שהמה מצות עשה דאורייתא. ועוד, שגם בזה אינו מכון להיות לו פרנסה לשם מצוה. פי אם היה עקר פנתו לשם המצוה, מפני מה אינו מכון לשם שאר המצות התלויות בה שהמה ודאי מצוה לדעת כל הפוסקים, אם לא שהוא מכון לחפצו ולהנאתו מעסקי העולם הזה, לא לקיים מצות בוראו בזה.

ומכיל שכן דכל שכן אותן הבוגין אפדני שן למו ופלטרין גדולים מצירין ומכירין בתכלית היפי להיות לו כמושב המלך, ואין בו אפלו ורנא הקטנה להתפרנס מאתו. וכנתו רק להיות מאנשי השם, שיצא שמו וטבעו בעולם כי היכל ביתו נאה בנין מפאר מאד, ובכדי שיהיה ביתו יפה להכניס בו שרי האמות. ועליהם צווח הקרא (וימ"ה כג, י): "הוי בנה ביתו בלא צדק" – שאין בה אפלו פונה הקטנה של העושה צדקה ככל עת" (מחלים ק, ג) – זה המפרנס אשתו ובניו, כמאמר רבותינו ו"ל (כסובות נ ע"ב), ועל כן יש לצעק הוי על זה, אשר טח עיניהם מראות, ונדמה לו שזה הוא תכלית הכל וכוה יהיה מובל לקבר. וכל טרחותיו והוצאותיו ויגיעותיו המה להכל וריק, מעשי תעתועים. ואין לקלקל הנקר להאריך בגנות האנשים האלה. ומי שעניי שכל לו ואינו מתעב ומשקץ בטנפות הכלי העולם הזה ותענוגיו, מעצמו יבין שכל אלה הם דברי הכל והבאי ואינו כדאי לשום מחשבת אדם בהן אף על רגע.

אמנם דכרינו הוא באותן המכרחין לבנות להחיות נפשו ונפש ביתו, ואינו נתן לב לעשות העקר עקר, להשים עקר פנתו בתחלת

תס

תהלים פח

תרגום

נְשִׂיָה: יְוָאֲנִי | אֵלֶיךָ יְהוָה שׁוֹעֲתִי וּבִבְקָר
 תַּפְלָתִי תִקְדַּמְךָ: מִוּ לְמָה יְהוָה תִּזְנַח נַפְשִׁי
 תַּסְתִּיר פְּנֵיךָ מִמֶּנִּי: מִוּ עֲנֵי אָנִי וְגֹעַ מִנְעַר
 נְשִׂאתִי אִמִּיךָ אֲפֹנֶה: יְוּ עָלֵי עֲבָרוֹ חֲרוֹנֶיךָ
 בְּעוֹתֶיךָ צְמַתְתוּנִי: יְוּ סְבוּנֵי כַּמִּים פְּלִי־הַיּוֹם
 עָלַי: יְוּ עֲבָרוֹ רִגְוֶיךָ בְּעוֹתֶיךָ שִׁצִּיאוֹ יְחִי: יְוּ אֲחֹזְרוֹ יְחִי הַיּוֹם מִוּ כָּל יוֹמָא אֲקִיפוֹן עָלַי

רש"י

(טז) וגוע מנוער. מת ממון משנוק מים טופסה, כמו וינער ה' (שמות י"ז כ), וינער פירש מנחם לשון חביטה, כמו נוער כפיו ממון כשוחד (ישעיה לג טו), התנערי מעפר קומי שני (שם נ"ג ט), והיה

מצודת דוד

(יד) ואני. הלא אני שועתי אליך, ובכל בוקר תקדים תפילתי לבוא לפניך: (טז) למה. רצה לומר הואיל ואני מתפלל לפניך למה אם כן תעזוב נפשי ביד האויב: (טז) וגוע מנוער. מעת נעורתי אני בגריעה רצה לומר זמן ארוך ומעט היו ימי השלחה: נשאתי וגו'. רצה לומר אהיה פנוי מעסקי כטרדה נשיאת הפחד: (יז) בעותריך. החרדה הבאה ממך היא כרתה אחי: (יח) סבוני. החרון והחרדה מסבכים אותי כמים המסבכים גוף העומר בהם:

אבן עזרא

זכיהם עוד: (יד) ואני. טעם בבקר כי אז יקל מעט מרובי החוליים, וטעם שועתי לך לבדך ולא לרופא זולתך: (טז) למה. כן אשווע, ולמה תסתיר פניך, דאה כי: (טז) עני. הטעם מימי הנוער לא היתה תולדתו חזקה, כמו גוע היה נחשב, אף על פי שהייתי עני נשאתי אימך, והטעם החליים. ומלת

רד"ק

(יד) ואני אליך. ואני בעוד שאני חי שועתי תמיד אליך, ובכל בקר ובקר תפילתי תקדמך, כלומר כי תפילתי קודמת לכל עסק שיש לי: (טז) למה. לא תשגיח על בלותי, תסתיר פניך. שלא תפנה אל שועתי ואל תפילתי: (טז) מנוער. מימי נעורי אני סובל זה העוני, ואני וגוע. כלומר הולך ומת, כאדם שמתגמגמ והולך, ואיני פורק עולריך מעלי מרוב צרתך, ואף על פי שלא תרשיעני אלא בכל עת אני נושא אימך ופחד שמך, ופירוש אפונה מענין פן, אני

מדרש חז"ל

(יד) ואני אליך חי שועתי וגו'. המלאך שהוא ממונה על התפלה מתחין עד שתתפלל נכסת אחרונה של ישראל, ונטל כל התפלות וצושה אותן עטרה ונותנה בראשו של

תרגום

תהלים פח פט

תסא

פְּחָדָא: יְוּ אֲרַחֲקָתָא מִנִּי
 רַחֲמִימָא וְחֲבָרָא וְלִדְעִי
 חֲשִׁידָא אָנָּא בְּפַמְהוֹן:
 אֲשַׁכְּלָא מִכָּא דִּאֲחֲאָמֵר
 עַל דָּא דִּאֲבָרְהֵם דִּאֲחָא
 מִן מַדִּינְחָאָה: כִּי חֲסָדָא דִּי לְעָלַם אֲשַׁבַּח לְדָר וְדָר אֲהוּדַע קוּשְׁמֵךְ בְּפַמִּי:
 רש"י

מכוניו: (יט) מיודעי מחשך. נמשכמי ומחלמי מהס: (כ) לאיתן האזרחי. גם הוא חסד מן חמשה חסדים

מצודת ציון

(יח) הקיפו. ענין סכוב: (יט) מיודעי, אהובי: מחשך. מלשון יחד. החרון והחרדה: (יט) הרחקת. כי לא באו אלי לנחמני: מיודעי מחשך. כאילו המה במקום חושך שלא אראה אותם: (כ) חסדי ה'. החסד שעשה ה' עמנו אשירה לעולם, ולכל דור אודיע בפי מה שהאמתת את דברך:

אבן עזרא

(יט) הרחקת. ככה היה מנהג כל אהביו ורעיו שלא יבקרוהו בחליו, כאילו מיודעיו במחשך ולא יראם: (א) משכיל לאיתן האזרחי: (ב) חסדי ה'. עולם אשירה, אם זה איתן הוא הנזכר שהוא בן זרע, שעליו הכתוב אומר מאיתן האזרחי, התנבא על מלכות דוד שתפסק, והיה בספרד חכם גדול וחסיד, וזה המזמור היה עליו קשה ולא היה קורא אותו,

רד"ק

(יט) הרחקת. כמו שפירשתי, כאילו מיודעי במקום חשך שלא אראה אותם: (א) לאיתן. אמרו רז"ל איתן זה אברהם אבינו. ולפי הפשט הוא הנזכר בספר מלכים ויחכם מכל האדם, מאיתן האזרחי והוא איתן בן זרע בן יהודה, והיה מחכמי ישראל וחיבר זה

מדרש חז"ל

הבא, רבי חייה ור"ש בר רבי, חד אמר: משעה שנולד, חד אמר משעה שסיפר, ר"ג בר יצחק אמר: משעה שנימול, דכתיב עני אני וגוע מנוער נשאתי אימך אפונה. (סנהדרין ק"י):

נושאי הפרק

- (א) פרסום חסדי ה' לעולם.
- (ב) ברית ה' עם דוד לעולם.
- (ג) צבאות מעלה משבחים ומהללים את ה'.
- (ד) מלכות ה' ופמשתו וגבורתו בעולם.
- (ה) אשירי עם ישראל הממליכים עליהם את ה'.
- (ו) הבטחת המלכות לדוד לעולם.
- (ז) גם כי ירבו לפשוע, המלכות תשאר בידי זרע דוד.
- (ח) תיאור מצב המלך וצרותיו.
- (ט) חולשתו ואפסותו של האדם.
- (י) בקשה לזכור ההבטחות לדוד, ונקמה בשונאיו.

שפחתני אליך כפי: (א) הלמתיים תעשה פלא, אם רפאים יקומו יודוך פלה:
 (ב) תיספר בקבר חסדך, אמונתך באבדון: (ג) תגדע בחשך פלאך, וצדקתך
 בארץ נשית: (ד) ואני אליך יי שועתי, ובבקר תפילתי תקדמך: (ה) למה יי תזנח
 נפשי, תסתיר פניך מפני: (ו) עני אני וגוע מנער, נשאתי אמיד אמונה: (ז) עלי
 עברו חרונך, בעותך צמתתוני: (ח) סבוני כמים כל היום, הקיפו עלי יחד:
 (ט) הרחקת מפני אהב רע, מידעי מחשך:

פט (א) משפיל לאיתן האזרחי: (ב) חסדי יי עולם אשירך, לדר נדר אודיע אמונתך

ואני אליך ה' שועתי (פסוק). בירושלמי
 פ"ט מנצרות ה"א אשר ודס יש לו פטרון אם
 באם לו עם זרה אינו נכנס אליו פתאום אלא בא
 ועמד לו על פתחו של פטרונו וקורא לעבדו או
 לכן ביתו והוא אומר איש פלוני עומד על פתח
 חניך שמא מכניסו ושמה מניחו, אבל הקב"ה
 אינו כן אם בא על אדם זרה לא יזוה לא למיכאל
 ולא לגבריאל אלא לי יזוה ואני עונה לו מיד
 ה"ה כל אשר יקרא בשם ה' ימלט ע"כ, ולפי"ז
 י"ל דזהו מאי דכתיב ואני אליך ה' שועתי, ר"ל
 שלא נווחתי למיכאל או גבריאל דשמה מענה
 ושמה לא מענה אלא שועתי אליך שכל אשר יקרא
 בשם ה' אמה עונה מיד ולמה לא ענית אותי.

משפיל לאיתן האזרחי (פסוק). הרד"ק
 פ"ב דזה המזמור על אורח הגלות ושם עיקרו
 מלכות ב"ד כי הוא קרן ישראל וצבא המשיח
 יאסף הגלות עכ"ל. ומבואר מדבריו דמלך
 המשיח יקבץ נחמי ישראל וכ"כ הרמב"ם בפ"א
 מה' מלכים ה"א ח"ל המלך המשיח עתיד
 להעמיד ולהחזיר מלכות ב"ד ליושנה לממשלה
 הראשונה וזונה המקדש ומקבץ נחמי ישראל,
 אולם במגילה י"ז ב' אמרינן ומה ראוי לומר
 קידון גליות לאחר ברכת השנים וכו' וכיון

משפיל לאיתן האזרחי (פסוק). הרד"ק
 פ"ב דזה המזמור על אורח הגלות ושם עיקרו
 מלכות ב"ד כי הוא קרן ישראל וצבא המשיח
 יאסף הגלות עכ"ל. ומבואר מדבריו דמלך
 המשיח יקבץ נחמי ישראל וכ"כ הרמב"ם בפ"א
 מה' מלכים ה"א ח"ל המלך המשיח עתיד
 להעמיד ולהחזיר מלכות ב"ד ליושנה לממשלה
 הראשונה וזונה המקדש ומקבץ נחמי ישראל,
 אולם במגילה י"ז ב' אמרינן ומה ראוי לומר
 קידון גליות לאחר ברכת השנים וכו' וכיון

בפני: (א) כי אמרת עולם חסד יבנה, שמים תבן אמונתך בהם: (ב) ברתי ברית
 לבחירי, נשבעתי לדוד עבדי: (ג) עד עולם אבין זרעך, ובניתי לדר נדר בסאך

כרתי ברית לבחירי ר"ל שהבטחה לא תופר
 אפילו ע"י חטא.

עד עולם אבין זרעך (פסוק). ר"ל דבא
 למעט דוד בעצמו וכמשי"כ מן הגר"ם ו"ל
 מובא בחידושי מן ר"זו הלוי ע"מ דדוד
 בעצמו לא היה לו הבטחה שלא תסור ממנו
 המלוכה אף אם מעשיו יחייבוהו ע"ז ורק יהיה
 מלך אם יהי צדיק ואם לא ילקחו ממנו המלוכה,
 חוהו מאי דכתיב עד עולם אבין זרעך ולזרעו
 המלוכה מובטחת ושמורה בכל אופן שהוא אף
 אם יעזבו המורה ועיין משך חכמה הפטרת
 שמיני פסלי ע"ז. וז"ע.

עד עולם אבין זרעך ובניתי לדוד
 ודור בסאך סלה (פסוק). י"ל דהנה היתה
 הבטחה ושבעה מהקב"ה לדוד שלא תפסק
 המלוכה מביטחו, וכמו שאנו אומרים בברכת
 ההפטרה כי בשם קדשך נשבעה לו שלא יכנה
 נרו לעולם ועד, אולם כבר ביאר הרמב"ן בפי
 ויחי (מט), דלא היה הבטחה שלא ילכו בשני
 בשביל שימלוך עליהם מלך מצ"ד שהרי פסוק
 מלא הוא יולך ה' אותך ואם מלךך אשר תקים
 עליך וגו', ואין לנו היום מלך, אלא ההבטחה
 היתה דכ"ו שמהיה מלכות לישראל שלא יסור
 המלוכה מביטח דוד אל אחד משאר ישראל, ואם
 תפצול מלכותם מפני שגלו ישוב לדוד ולא יסור
 אל אחד משאר ישראל. והנה מלבד ההבטחה
 שלא יסור המלוכה אל אחד משאר ישראל,
 הבטחה המלוכה לזרעו של דוד דכ"ו אם יהיו
 זכאים וראוים לכך או לא שלא ילקחו המלוכה
 מהם. ולפי"ז י"ל דמאי דכתיב עד עולם אבין

ברתי ברית לבחירי (פסוק). ו"ל האדרת
 אליהו כי משא (גד), הנה אנכי כורת ברית, והוא
 קיום הבטחה אשר לא תוסר כי בכל הדברים
 החטא מונע משא"כ בקיום הברית עכ"ל, והנה
 המלכות הובטחה לדוד בין אם יהיו זכאים
 וראוים לכך או לא וכדכתיב להלן אם יעזבו בניו
 תורתי וגו' ופקדתי שבט פשעם וגו' וחסדי לא
 אפיר מעמו, הרי שהי' הבטחה שלא תכרת
 המלוכה מזרע דוד לעולם בכל אופן שהוא בין
 אם ישמרו בניו המורה או לא, חוהו מאי דכתיב

מסורת המדרש
הולך את חכמים ואל
לעיל פמ"א ג'
ח. ויבא הפליט הוא
עוג דה סא במ"ד
פ"ט לב. ד"ר פ"א כה.
תחומא חוקק כה
ותנ"גה. ירו"ש כאן עב.
חוקק תשס"ה. ע"ע
פר"א פכ"ז. אברהם
עוסק במצות ראה להלן
פמ"ג ג'. שמ"ד פ"ח א
ובני"ש.

לקיים מה שנאמר (משלי יג. כ) הולך את חכמים יחכם ורעה כסילים ירוע.
ח. ויבא הפליט ריש לקיש בשם בר קפרא הוא עוג' הוא 'פליט' ולמה נקרא שמו עוג שבא ומצא את אברהם יושב ועוסק במצות עונות הוא לא נתפון לשם שמים אלא אמר אברהם זה קניזון הוא ועכשו אני אומר לו נשבה בן אחיך והוא יוצא למלחמה ונהרג ואני נוטל את שרי אשתו אמר לו הקדוש ברוך הוא חייך שכר

התכוונו במלחמתם כנדרש למעלה (בתחילת הסימן). וגם כי ידעו את עשרו של אברהם והיו מצפים שיפדהו בחן רב"י ספרו עה"ת כאן.

והוא יושב בסדום. — ואף שכבר סיפרה תורה למעלה (בראשית יג) כי יבין שבסדום יושב לוסי' חזון הכתוב כאן לומר בן. כלומר. הרעה הגדולה — כל כך למה — באה על לוס' — והוא יושב בסדום. — מפני שכבר לו לשבת בסדום ועזב את אברהם הצדיק ללכת אל אנשי סדום הרשעים וכנדרש למעלה (מא. ז). וכל זה — לקיים — ולהוכיח לנכון את — מה שנאמר: "הולך את חכמים — יחכם, ורעה כסילים — ירוע" — ההולך ומתחבר עם החכמים יהיה גם הוא חכם, ויהנה מכל השכר הטוב הצפון להם, והמתרועע באהבה ורעות עם הכסילים, הוא ישכר ויהיה רעוע, שילמד להרשיע ויעוש.

ת. ויבא הפליט ויגד לאברהם העברי כי נשבה אחיו. — הפליט" — ריש לקיש בשם בר קפרא — אמר" ע"י ע"י: הוא "עוג" — מלך הבשן" שלא אמר הכתוב "ויבא פליט ויגד". אלא "ויבא הפליט" — הפליט" — הידוע כלומר — הוא — האיש הנרוע אשר — "פליט" — "היה שמו" (דב"ר א. כח). שנמלט מן המלחמה הזאת, כשהכו המלכים את הרפאים, הענקים הגבורים, בעשתרות קרנים, כאמור, כאן בפרשה, וכמו שכתוב בתורה (דברים ג, יא): "כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים" — ונשאר מן הגבורים שהרגו אמרמל וחבריו (במ"ד יט, לב). וגם נקרא "פליט" מלפני כן מפני "שמלט" — ניצל — מדור המבול", נדה סא. ועיי"ש בתוס' ד"ה "זה" ור"ת" לפסוק שלמינו, וברש"י עה"ת כאן בשם ב"ר, ולמה נקרא — אחר כך — שמו "עוג"? לפי — שבא — אל אברהם, בערב הפסח, כנדרש להלן (מג. ג) ומצא את אברהם יושב ועוסק במצות עונות — "המסכה" (ד"ר שם). כאפ"ת המצות הנקראות "עונות", כמ"ש (שמות יב, לט): "ויאמרו את הבצק עונות מצות כי לא חמץ", שהיו קיים אברהם את כל המצות (נחל סד, ד, ועוד), ועל כן נקרא שמו — בכית אברהם ולדורות "עוג" לאמור: המבשר בעת אפ"ת "העונות" (ועיי' מהר"י), הוא לא נתכוון לשם שמים — להרדיע לאברהם כי נשבה לוס' אלא — "עלשם ניה" — יפה — של שרה" (ד"ר שם). וכנדרש על יפיה למעלה (מ, ה), "וכונתו היתה שיצא אברהם — למלחמה — והרג" (במ"ד שם). שכן — אמר — בלב"י (ד"ר שם): "אברהם זה, קניזון" — קנא"י ויליש כאן ע"י" — הוא, שאינו שוחק על העוול שנעשה, ועכשיו אני אומר לו: "נשבה בן אחיך" — לוס' בן הרן אחי אברהם, והוא יוצא למלחמה — להצילו ונהרג, ואני נוטל את שרי אשתו, אמר לו הקב"ה: "אי רעו לך אמרת" (ד"ר שם) — כך אתה חושב לעשות? "חייך" — מבטיח אני לך: כי — שכר פסיעותיך — שבאת להודיע לאברהם שנשבה בן אחיו, ולשית אתו חסד, שעל ידי זה נהרגו אויביו, ונתפרסם

מסורת המדרש
חייך שאתה רואה אלה
אלפים להלן פני"ג.
ר"י אומר כל העולם
כולו פס"ד פל"ד (אנכי
מתמכר) ג. לוי"ש כאן
עג.

פסיעותיך אתה נוטל שאת מאריך ימים בעולם ועל שחשבת להרג את הצדיק חייך שאתה רואה אלף אלפים ורבי רבבות מפני בניו ואין סופו של אותו האיש לפל אלא פנן שנאמר (דברים ג, ב) ויאמר ה' אלי אל תירא אתו כי בידך וגו'.

ויגד לאברהם העברי רבי יהודה ורבי נחמיה ורפנן רבי יהודה אומר כל העולם פלו מעבר אחד והוא מעבר אחד ר' נחמיה אומר שהוא מפני בניו של עבר ורפנן אומר שהוא מעבר הנהר ושהוא משיח פלשון עברי.

שמו בעולם (פ"ת) — אתה נוטל, "שאני נוטל לך שכר ורגליך" (ד"ר שם) — שאת מאריך ימים בעולם — "חייך כל אותן השנים" (במ"ד שם) — עד ימי משה, (שהרי "אין תקב"ה משה מות שכר של מצות בגוי" ירו"ש פ"א א, א ועיי' פ"ת), ועל שחשבת להרוג את הצדיק, חייך — מבטיח אני לך! שאתה — תהא — רואה אלף אלפים (אלף פעמים אלף = 1,000,000) ורבי רבבות — עשרות אלפי עשרות אלפים (ועיי' הערות) — מבני בניו — של אברהם שאתה בטוח שיהרג כעת, ואין סופו של אותו האיש — אתה עוג (ובלשון נקיה ונעלמה, כדי לא לומר לנוכח הקורא והשומע) ליפול, אלא בידך "וגבה ממנו עד שנפל ביד בניו" (במ"ד שם) — של אברהם, כימי משה (שהרי בגוים הקב"ה מצדף מחשבה רעה למעשה, תוס' קידושין לט, ז). וכמו — שנאמר — בעת שבאר משה וישראל להלחם בעוג מלך הבשן, כאשר אמר אחר כך משה: "ויאמר ה' אלי, אל תירא אותו, כי בידך נתתיו" — "כי בידך אתננו" אין כתיב כאן — אף שהדיבור היה לפני שנתנו ה' ביד משה, אלא "כי בידך נתתיו" — כלשון "עבר", שכן — אמר הקב"ה: "כבר פסקתי דינו — למיתה — מימות אברהם" (ד"ר שם).

"ויגד לאברהם העברי" — "מחו" — השבח בתואר הזה — "העברי" (פס"ד, לד, א) — שאנו מוצאים בכל כתבי הקודש שאינו תואר אלא לבני ישראל בלבד — רבי יהודה, ורבי נחמיה, ורבנן — נתנו לזה פירושים שונים, רבי יהודה אומר: "עברי" — מלשון "עבר", צד, כלומר — כל — יושבי — העולם כולו מעבר אחד — עובדי עבודה זרה, והולכים בדרך רעות ועושים מעשים רעים, והוא מעבר אחד — "אחוב להקב"ה, ועובדי, לך קורא אותו הקב"ה: "עברי" (שם) — מן העבר, הצד, שלי, ולא מן ההולכים נגדי וסרים ממני לצד אחר, רבי נחמיה אומר: "עברי" — על שם עבר כן שלח (כן ארפכשד בן שם בן נח) שהיה אחד מאבות אבותיו של רח אבי אברהם, וכלומר — שהוא מבני בניו של עבר — ההולך כדרכי עבר הצדיק, שהרי "ביצי גדול היה עבר" (לעיל, לו, ז), ורבנן אמרי: "עברי" — מלשון "עבר", צד, (כרבי יהודה), וכלומר — שהוא מ"עבר הנהר" — מארם נהרין, שבעבר המזרחי של הנהר הגדול נהר פרת, שמשם התחיל לפרסם ולקדש שמו של הקב"ה בעולם ומשם לקחו הקב"ה להוליכו ככל ארץ כנען ושאר ארצות הים התיכון במצרים ופלשתים, שמעברו המערבי של נהר פרת, כדי לקדש שמו בעולם, וכמו שנאמר: "ויאמרו יחושע אל חכם, בה אמר ה' בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם... ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר, ואולך אותו בכל ארץ כנעון" (ד"ר, יל, א). שהוא מבניו של שם בן נח, ההולך בדרכי שם הצדיק, ששם נקרא אביהם של כל בני עבר הנהר, כמו שנאמר (בראשית, כא): "ועלשם יולד גם הוא, אבי כל בני עבר" — "אבי כל בני

רג בראשית מזו יז לך לך

אונקלוס

יִשְׁמַעְאֵל לְאַבְרָם: ס יז"א וְיִהי אֲבָרָם
 בְּתִשְׁעִים שָׁנָה וְתִשְׁעַ שָׁנִים וַיֵּלֶא
 יְהוָה אֶל-אַבְרָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי-אֵל
 שְׂדֵי הַתְּהֵלֶךְ לְפָנַי וְהָיָה תָמִים:
 וְאַתָּנָה בְרִיתִי בֵּינִי וּבֵינָךְ וְאַרְבֵּה
 אוֹתָךְ בְּמֵאד מְאֹד: וַיִּפֹּל אֲבָרָם עַל-

לקב בהיר

(ג"א): (כח) פי' ב' פעמים אמר הכתוב שהיה י"ג שנים, כאן ובסוף הפרשה, כדי להדגיש ולהיות הדבר בולט שיש חידוש בדבר ויכר ונראה החידוש, והוא שהיה גדול ויכול היה לעכב (ג"א): (א) פי' כל עילות וסיבות אני הוא המסבב, ואין אני חסר שום עילה וסיבה, לא קן כל חוץ ממני שיש בו ב' חסרונות כגון החמה אינו די לעולם שסיבת הקרירות והשפכות אינו ממנו, וגם מה שממנו כגון התמימות אינו הוא הסיבה אלא שנסבב על ידו, ולפיכך נרין אהה להסלק לפני דוקא (רא"ם), ח"ל הצ"ה: אמר (אברהם) עד שלא מלחי היו באים ומזדוגים לי (כל בני מ"ב) שאמר משמלתי - העולם חצרו אלי ומבקרים אותי, הן באים ומזדוגים לי (בסמיה) אמר לו הקב"ה דיך שאני אלוהך דיך שאני פטרויך ולא לך לעמך אלא די לעולמי שאני אלוהי די לעולמי שאני פטרוני עכ"ל: (ב) לשון מנהיג ושר ומושל כמו אפטרופוס (במ"ח): (ג) פי' אין זה הליכה ברגל כי אין שייך לפניו ולאחריו, אלא כהרגמו שמהיה הלוכה פי' עבודתך דיבורך וכל מעשיך רק לפני ולא חוץ ממני כלומר מדבק בעבודתי (רא"ם): (ד) פי' וא"ו מוסף לא רק ההלך לפני אלא אף זאת היה תמים, וביחוד

רש"י

להודיעך* שהיה בן י"ג שנה^(ח) כשנימול ולא עכב^(ח) (ח) אנו אל שדי. חני הוא שיש די באלהותי לכל צריכה^(ח) ולפיכך התהלך לפני ואהיה לך לאלוה ולפטרוי^(ח) (צ"ה), וכן כל מקום שהוא במקרא פירושו כך די שלי*, והכל לפי הענין: התהלך לפני. כהרגמו^(ח) פלח קדמו, הדבק בעבודתי: והיה תמים. אף צ"ה, זווי אחר זווי, היה שלם בכל נסיונותיו, ולפי מדרשו התהלך לפני במצות מילה, ובדבר הזה תהיה תמים, שכל זמן שהערהך נך אהה בעל מוס לפני (מדרס ל"ב - תמ" - צ"ה), ד"ה והיה תמים (עכשיו אהה חסר ה' אצרים, ב' עינים ב' אזנים וראש הגויכ"ה) שארסוף לך אהה על שמך ויחיו מניין אחותיך רמ"ח כמנין אצריך (תמ" - מדרס ל"ב): (ב) ואתנה בריתי. ברית של אהבה וברית הארץ^(ח) להוריסה לך ע"י מלוא ז' (צ"ה): (ג) ויפל אברם על פניו. ממורא השכינה, שעד שלא מל" לא היה בו כח לעמוד (תמ"ח), ורוח הקודש נלצח עליו, חכו שנאמר בצלעם (במד' כ"ד ד') נופל וגלוי עינים (אגדה שיעי נטחחחח - חוררר - ד' ש' ט).

אונקלוס

בראשית יז לך לך רד

פָּנָיו וַיְדַבֵּר אֵתוֹ אֱלֹהִים לֵאמֹר: אֲנִי הֵנָּה בְרִיתִי אִתָּךְ וְהָיִיתָ לְאֵב הַמּוֹן גּוֹיִם: וְלֹא-יִקְרָא עוֹד אֶת-שְׁמֶךָ אֲבָרָם וְהָיָה שְׁמֶךָ אַבְרָהָם כִּי אֲבִי-הַמּוֹן גּוֹיִם נִתְתִּיךָ: וְהִפְרַתִּי אִתָּךְ בְּמֵאד מְאֹד וְנִתְתִּיךָ לְגוֹיִם וּמְלָכִים מִמֶּךָ יֵצְאוּ: שְׁבַע יָ וְהִקְמַתִי אֶת-בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינָךְ וּבֵין זַרְעֶךָ אַחֲרַיִךְ לְדוֹתֶם

רש"י

לקב בהיר

(ח"ה), (בצריחת דר"ח (כ"ט) מלחתי קן): (ה) כי אב המון גוים. ל' לשון נטריקון של שמו (שבת ק"ה - צ"ה) ור"ש* שהיה בו בתחילה שלא היה אלא לארס שהוא מקומו (ברכות ג"ג), ועכשיו (אז לכל העולם) לא זה ממקומי* שאף יו"ד של שרי נתרעמה על השכינה עד שהוסיפה ליהושע (צ"ה מ"ח א'), שנאמר (במד' י"ג ע"ג) ויקרא משב להושע בן נון יהושע: (ו) ונתתיך לגוים. ישראל ואדום*, שברי ישמעאל כבר היה לו ולא היה מצטרו עליו: (ז) והקמתי את בריתי. ומכּה היא הברית*, להיות לך שיעי נטחחחח - חוררר - ד' ש' ט.

נקראים עבדים ושפחות לא בנים ונזוח כמו צלה חלפה ללן (ב"ב), וגמר אומר שהגם שנחמך לגוים שהם ב' אצל צריחי אהן רק לך ולזרעך אחרך שהם ישראל לבד (ג"א): (יא) פי' הכתוב בעלמא מפרש שאין זו ברית חדשה אלא להיות וכו', ואין הלמ"ד זה כמו הואשחך ממלרים להיות לך וכו' שפירושו כדי שיהיה לך וכו':

אור החיים

ביתחק (פ"ט) יקרא לך זרע. ואין זה בכלל עשרה עממין אשר אמר ה' אותם אהן לכם כי זה זכינו בו משלנו ואין נרין נחיה בו: (יז) דה. ולא יקרא וגו' והיה שמך וגו'. במדרש צ"ר (מ"ד) אמרו ח"ל ויאמר אברהם הן לי אמר ר' שמואל בר יחחק במל דוחקני ואומר לי אברהם אין אהה מוליד אמר לו הקדוש ברוך הוא כדצריך אברהם אינו מוליד אברהם מוליד שרי לא

אור בהיר

קפ"ח ולא דישמעאל.

רה בראשית יז לך לך

לברית עולם להיות לך לאלהים ולזרעך אחריה: ונתתי לך ולזרעך אחריה את ארץ מגידה את כל ארץ פנעו לאחוזת עולם והייתי להם לאלהים: ויאמר אלהים אל אברהם ואתה את בריתי תשמור אתה וזרעך תשמרו ביני וביניכם ובין זרעך אחריה המול לכם כלזכר: ונמלתם את בשר ערלתכם והיה

אונקלוס

עלם קטמו קה לאקה ולבנה בתרה: א ואתן קה ולבנה בתרה ית ארעא תותבותה ית קה ארעא רבנעו לאחזנת עלם ואתו קהו לאקה: ויאמר ויאברהם ואת ית קמי תמר את ובנה בתרה קריהו: ויא קמי רי תשרון בין מימרי וביניכון ובין בניה בתרה מנור קכון קה רכורא: ויתגורון ית קשרא ערלתה וישמיצי אנשא ההוא מעמיה ית קמי אנשי: ויאמר ויאברהם שרי אתה קה תקרי ית שמה שרי ארי שרה שמה: ויאברה יתה ואת אתן

לקט בדור

יב פי מדרור ואמר והייתי להם וגו' אחר נתינת הארץ, ודאי שבה לומר שמה שאמרתי להיות לך וגו' היא דוקא שם בארץ שאין (רא"ם): יג פי לעזרו ולסייעו, כי הבחירה חפזית ויכול לקבל עליו עול מלכות שמים בכל מקום שהוא כי מלא כל הארץ כבודו, אלא החילוק ששאר מדינות ניתנו תחת ממשלה שר, לא כן ארץ ישראל בעת ההוא שהייתה נהגה, נאמר ה' אלהיך דורש אותה, ואם עזב אותה ויאל ממנה הרי חסר סייעתא דשמיא וז (ג"א): יד כשהוא"ו אינה בראש פעולה כגון והקימותי - ונתתי, אלא אחר מינה יתירה כמו מינה "אחה" ולא אחר ותשמור ונתן וא"ו בראשה פירושו גם אחה, פי' אני אהן לך ברימי כנ"ל וגם אחה נתן שתשמרנו, כי ברית זה של אני אלךך ואתה עמי אינו מתקיים אך ורק ע"י המילה: טז פי' אין זה לזו

רש"י

לא להכיס: (ח) לאחוזת עולם. ושם אחיב להם לא להכיס: אכל (בן ישראל) כהר בח"ל* כמי שאין לו"י אלוה (כחצות ק"י): (ט) ואתה. וא"ו זו מוסיק על ענין ראשון, אני הכה בריתי אתך ואתה כוי זכיר לשמרו, ומכ הוא שמורתי: (י) זאת בריתי אשר תשמרו וגו'. המול לכם וגו': ביני וביניכם וגו'. אותם של עכשיו: ובין זרעך אחריך. העתידין להולד (אחריו): המול. כמו להמול"י, כמו שאתה אומר עשות כמו* לעשות: (יא) ונמלתם. כמו ומלתם, והכו"ן זו יתירה ליסוד הנופל זו* לפרקים: כמו וי"ן של נושא וי"ן של נושא, שינוי נוחותות * בר ישראל * בזמן הבית כמו שאינו אסור - דומה כמו * במקום לשותו. * ממו.

אור החיים

של יתק וראה בצחל כי עיקר זרעו לא ילא לעולם כי מן הסתם לא יגיד החל אלא על איש עם זה זוג, ולא אמר אברהם אינו מוליד כי לידת ישמעאל עיקר לידת אברהם: כי מן הסתם לא יגיד החל אלא על איש עם זה זוג, ולא אמר אברהם אינו מוליד כי לידת ישמעאל עיקר לידת אברהם:

אונקלוס

בראשית יז לך לך

לאות ברית ביני וביניכם: ובן שמת ימים ימול לכם כלזכר לדרתיכם יליד בית ומקנת כסף מכל בן נכר אשר לא מזרעך הוא: המול | ימול יליד ביתך ומקנת כסף והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם: וערל | זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה הנפש ההוא מעמיה את בריתי הפר: ויאמר אלהים אל אברהם שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה: וברכתי אתה וגם

קאת קים בין מימרי וביניכון: יב זכר המניא יומין ותגור (יגור) קכון קה רכורא קרתיכון קריי ביהא וביני כספא מכל בר עממין קלא מקנה הוא: יג אתגורא יתגורון (ניא) מנור יגור) קרי ביהא ובין כספא ותדי קמי בבשריכון קקים עלם: יד וערל רכורא די לא יגור ית קשרא ערלתה וישמיצי אנשא ההוא מעמיה ית קמי אנשי: טו ויאמר ויאברהם שרי אתה קה תקרי ית שמה שרי ארי שרה שמה: טז ויאברה יתה ואת אתן

לקט בדור

את אחרים פי' את בשר ערלתכם, ואין פירושו שהיה אתם נימולים, שא"כ אין לומר אחריו את בשר, שהלא כבר אמר מי הוא זה שיהיה נמול שהוא אקס, בשלמא אם יאמר ונימולו עדיין לא אמר מי הם שיהיו נימולים נכון לומר אחריו בשר ערלתכם, וכמו כן אומרו המול או ימול פירושו יהיה נימול חסר עדיין מי יהיה נימול לזה גמר אומר כל זכר או יליד בית (רא"ם), גם נקודת השו"א מוכח קן, שאם הוא יפעל היה לו ליתקד וימלקם: יז פי' ביום שטלד, שמאחר שאמר יליד בית ב' פעמים בח' אמר ח' ימים ולא בשני הכי נראה ויכר שיש יליד בית שאין ממתינים ח' ימים, והניח הכמוז הדבר לתול' לחלק מסבאל, שכל שגופה של אמו קנייה לך קריין ביה לכם כמו שנאמר אלל ח' ימים, וכשאין גופה קניו כגון לקח שפחה שלא לגיירה אלא להוליד עבדים, או שני אנשים קנאו שפחה מעוברת בשומפות זה קנה השפחה עממה חוה קנה ודה נימול ביומו (רא"ם), ונפח לאחר ח' ימים טעות סופר הוא או תלמוד טועה כהנה (מ"ל), ורוב מפרשים לא הביאו נוסח זה בכלל. יח) שאל"כ הרי כבר אמר פעם א' שרק זכרים חייבים לימול (ג"א): יט) פסוק זה בנושא עממו מדבר לא באביו, ושפטו הוא שאין עונש לקטנים, אבל המול לכם כל זכר באביו מדבר, והוא מלות עשה (רמב"ם): כ) ובכר רש"י שג' דברים נכללים בדרם, כמו בכרימת אילן, א' שנכרת האילן עממו משרשו קודם זמנו בעוד שהוא יונק, ב' פירומויו נושרים קודם הבישול בעוד שהם יונקים, ג' שאינו עושה פירות בכלל הרי נכרת כי מה חכליתה (ג"א), ושיעור קודם זמנו פלוגתא היא בין תלמוד בבלי וירושלמי אם הוא קודם נ' או אחר נ' (רא"ם): כא) שרי לאומי (בברא), שרי לשון ימיד משמע שרתי (רש"י):

רש"י

ונמלתם כמו ונשחתם אבל ימול לשון יפעל כמו יעשה (יאל): יב) יליד בית. שילדו השפחה בבית: ומקנת כסף. שקנאו משנולד: יג) המול ימול יליד ביתך. כאן כפל עליו ולא אמר לה' ימים, ללמדך שיש יליד בית נימול לאחד* כמו שמפורסם במסכת שבה (ק"ה): יד) וערל זכר. כאן למד שהמילה בולתו מקום"י שהוא ניכר* בין זכר לנקבה (שנה ק"ת - ב"ר מ"ו ה'): אשר לא ימול. משיגיע לכלל עונקס"י ונכרתה, אבל אביו אין עונש עליו כרת, אבל עובר בעשה (קדושין כ"ט): ונכרתה הנפש. הולך ערירי (בבבא י"ב) ומת קודם זמנו"י (ת"כ אמר כ"ב ז'): (טו) לא תקרא את שמה שרי. דמשמע שרי* לי"י) ולא לאחרים, כי שרה סתם שמה שחכא שרה על כל (ברכות י"ג - ב"ב): שינוי נוחותות * סאר ח' ימים * מבייל * שרת.

בראשית יז לך ריב אונקלוס

וְאֶבְרָהָם בְּרֵית שְׁעִים וְתִשַׁע שָׁנָה בְּהַמְלֹךְ בְּשָׂר עֶרְלָתוֹ: כה וַיִּשְׁמַעְאֵל בְּנֹו וְכָל־אֲנָשֵׁי בֵיתוֹ יָלִיד בֵּית וּמְקַנְת־כֶּסֶף מֵאֵת בֶּן נֶכֶד נִמְלֹו אֹתוֹ: פפפ

(נזר) אתגור אברהם וישמעאל בניה: כו וכל אנשי ביתו ילדו ביתו וכבדו כסף מאת בן נכד נמלו אתו: עמיה: פ פ פ

רש"י לקט בדור

ולישמעאל י"ג שנים (א) נמול אברהם וישמעאל בנו: מא) שהלא כבר אמר לעיל בעצם היום הזה ולמדין ממנו שבוים עלמו שנצטוו נימול, וכברת למר שמינת הזה כאל מראה על פסוק שנמעה, ולמד כל שלל כנס אלע"ה אפילו יום אחד למד מאה שנה שלל נעשה בר עושין קודם מתן תורה, וכן ישמעאל לא נכנס בשנת י"ד שלל נעשה גדול ואין רשות אביו עליו, ואפשר שהיה מותה (ג"א) וזה לר' יהושע שקבר בנימן טולדו האבות שהלכה כמותו, ולא פסקין כר' אליעזר אלא למנין שנים הדורות שמתחילין ממשרי (רא"ם):

הפטרת לך לך בישיעה פרק ט

כ לְמַעַן תֵּעָבֵד יִשְׂרָאֵל נִסְתַּרְהָ דַּרְכֵי מִיָּהוָה וּמֵאֱלֹהֵי מִשְׁפָּטֵי יַעֲבֹדוּ: כה הֲלוֹא יָדַעְתָּ אֲסִילָא שְׁמַעְתָּ אֱלֹהֵי עוֹלָם | יְהוָה בּוֹרֵא קְצוֹת הָאָרֶץ לֹא יִיעָף וְלֹא יִינַע אֵין חֶקֶר לְתַבּוּנָתוֹ: כו נָתַן לַיַּעֲקֹב בְּחַ וְלֹאֵין אֹנִים עֲצֻמָּה יִרְבֶּה: ז וַיַּעֲפֹ נְעָרִים וַיִּנְעֻוּ וּבְחוּרִים כְּשׁוֹל יִכְשְׁלוּ: ח וְכֹן יְהוָה יַחְלִיפוּ כֶחַ יַעֲלֹו אֲבָר כְּנִשְׁרִים יִרְצֻוּ וְלֹא יִנְעֻוּ יִלְכוּ וְלֹא יִיעָפוּ: ט מֵאֵי הַחֲרִישׁוּ אֵלֵי אֵיִים וְלֹאֵיִם יַחְלִיפוּ כֶחַ גִּישׁוּ אֹו יִרְבְּרוּ יַחְדוּ לְמִשְׁפָּט נִקְרְבֶה: י מִי הַעִיר מִסּוּדָה צָדֵק יִקְרָאוּהוּ לְרַגְלוֹ יִתֵּן לְפָנָיו גּוֹיִם וּמַלְכִים יָרֵד יִתֵּן כְּעֶפֶר תִּרְכֹוּ כְּקֶשׁ נִדְף קִשְׁתוֹ: יא יִרְדָּפִם יַעֲבֹד שְׁלֹום אֲרַח בְּרַגְלֵיו לֹא יָבוֹא: יב מִרְפַּעַל וַעֲשֵׂה קְרֵא הַדְּרוֹת מֵרֵאשׁ אֲנִי יְהוָה רֵאשׁוֹן וְאֵת־אֲחֵרִים אֲנִי־הוּא: יג רֵאוּ אֵיִים וַיִּירָאוּ קְצוֹת הָאָרֶץ יַחְדוּ קָרְבוּ וַיֵּאֱתִיבוּ: יד אִישׁ אֶת־דַּעְרוֹ יַעֲזְרוּ וְלֹאֲחֵיו יֹאמְרוּ חֹק: יו וַיַּחֲזֹק תְּרַשׁ אֶת־צַדִּיק מִחֲלִיק פְּשִׁיט אֶת־הַעוֹלָם פַּעַם אֲמַר לְדָבָר טוֹב הוּא וַיַּחֲזֹקוּהוּ בְּמִסְמָרִים לֹא יָפוּטוּ: יז וְאֵתֶה יִשְׂרָאֵל עֲבָדֵי יַעֲקֹב אֲשֶׁר בְּחַרְתִּיהָ יָרַע אֶבְרָהָם אֲבָיו: יח אֲשֶׁר הַחֲזַקְתִּיהָ מִקְצוֹת הָאָרֶץ וּמֵאֲצִילִיהָ קְרָאתִיהָ וְאֹמַר לָהּ עֲבָדִי־אֵתֶה בְּחַרְתִּיהָ וְלֹא מֵאֲסַתִּיהָ: יט אֶל־תִּירָא כִי עֲמָד־אֲנִי אֶל־תִּשְׁתַּעַ בְּיָאֲנִי אֶל־תִּיהָ אֲפִצְתִּיהָ אֲפִצְתִּיהָ אֲפִצְתִּיהָ בְּיָמִין צַדִּיק: כ הֵן יִבְשׁוּ וַיִּקְלְמוּ כָל הַנְּחָרִים בְּהָ יָהִיו כְּאֵין וַיֹּאבְדוּ אֲנָשֵׁי יִרְבֶּה: כא תִּבְקָשׁ וְלֹא תִמְצָאִם אֲנָשֵׁי מִצְתָה יָהִיו כְּאֵין וּבְאֲפָס אֲנָשֵׁי מִלְחַמְתָּה: כב כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיהָ מְחֹזֵק וַיִּמְנֶה הָאֲמַר לָהּ אֶל־תִּירָא אֲנִי עֲזַרְתִּיהָ: כג אֶל־תִּירָאֵי תוֹלַעַת יַעֲקֹב מִתִּי יִשְׂרָאֵל אֲנִי עֲזַרְתִּיהָ נְאֻם־יְהוָה וְגֹאֲלָהּ קְרוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: כד הִנֵּה שְׁמַתִּיהָ לְמוֹדֵג חֲרוֹץ תִּדְשׁ כַּעַל פִּיפּוֹת תִּדְרוֹשׁ הָרִים וְתִזְכַּר וּבְקַעוֹת כְּפִיץ תִּשָּׂים: כה תִּזְרַם וְרוּחַ תִּשָּׂאִם וּסְעָרָה תִּפְיֵץ אֲתָם וְאֵתֶה תִּגְלִל בִּיהוָה בְּקְרוֹשׁ יִשְׂרָאֵל תִּתְחַלְלֵ:

ריא בראשית יז לך אונקלוס

וְאֶבְרָהָם בְּרֵית שְׁעִים וְתִשַׁע שָׁנָה בְּהַמְלֹךְ בְּשָׂר עֶרְלָתוֹ: כה וַיִּשְׁמַעְאֵל בְּנֹו וְכָל־אֲנָשֵׁי בֵיתוֹ יָלִיד בֵּית וּמְקַנְת־כֶּסֶף מֵאֵת בֶּן נֶכֶד נִמְלֹו אֹתוֹ: פפפ

כד וְאֶבְרָהָם בְּרֵית שְׁעִים וְתִשַׁע שָׁנָה בְּהַמְלֹךְ בְּשָׂר עֶרְלָתוֹ: כה וַיִּשְׁמַעְאֵל בְּנֹו וְכָל־אֲנָשֵׁי בֵיתוֹ יָלִיד בֵּית וּמְקַנְת־כֶּסֶף מֵאֵת בֶּן נֶכֶד נִמְלֹו אֹתוֹ: פפפ

לקט בדור

בשר ערלתם נעשה ויקל (רא"ם): טל) כלומר אין אברהם סבין ואח בערלתו ורצה* לחתוך והיה מתירא שהיה זקן מה עשה הקב"ה שלל ידו ואח עמו שנאמר (נחמ"י ע"ח) וברות עמו הכרית, לו לא נאמר אלא עמו (אגדה ברא"ש ע"י) רש"י (י"א): (כה) בהמלו את בשר ערלתו. באברהם לא נאמר את, לפי שלל היה חסר אלא חתוך בשר שכבר נתמטק על ידו תשמיש^ט, אבל ישמעאל שהיה ילד החקק לחתוך ערלה ולפרוע המילה, לכך נאמר בו את (ב"ה: כו) בעצם היום הזה. שנאלו לאברהם ל"ע שנה שישי ושמונת יובל.

בינמות ע"א ע"ב שלל ניתנה מלות פריעה לאאע"ה, הלא קיים א"א אפילו עירובי פכשלין (חוד"ס). וא"ס לפי"ז למה לא מל את עלמו עד עתה, עיין בצ"ר (מ"ו ב') ג' טעמים בדבר, כלומר רוח נבאה הימה לו שימתין עד שיצטווה:

אור החיים

כאשר דבר פירוש סמוך, חכ להודיע זרחותו ע"ה בעבודת הקב"ה. עוד יכוין לומר על דרך אומרים ז"ל (ע"ז כ"ז). המל ימול שררף המל שהיה הוא עלמו נימול, חכ הוא שאמר כאשר דבר אחו"י פי שקדם הוא ומל עלמו תחלה ואחר כך מל האחרים. וכפי זה לא קשה למה לא הזכיר הכתוב מילת אברהם כי מצי' טעמים יש לו להקדים עלמו, בין מלד הרחות קשוב עלמך וכי, בין מלד כדי שימול

אור בדור

רא) נאמרו המל ימול. (רב) ולמה אם כן לא עשה כן באברהם. (רג) ועיין ברמב"ן כאן שכתב בכל זה מהפך להפך, אבל דברי רבינו מיוסדים על רז"ל בתחומא וירא את ב' שהיה דמו של אאע"ה טוף כשמל את ישמעאל וילידי ביתו ומקנת כספו ע"ש.

והוא יחב בתרע משכנא במיתח והוא ישב פתח האהל פתח היום:

לקט בהיר

רש"י

אליו* בחלקו* (תנח - דבר מ"ב ח): ישב כחיצו* בקש לעמוד אל"ל הקב"ה שב ואני לעמוד, ואתה סימן לבניך שעתיד אני להתיצב* צעדת הדיוקן והן יושבין, שנאמר (תה פ"ט) אלהים נצב צעדת אל (תנח - ד"ח): פתח האהל. לראות אם יש עובר ושב* ויכניסם צביתו (ד"ח): בחדם היום. * הוליא הקב"ה חמה מנרתיקו* שלא להעריחו באורחים (תנח - ד"ט) שיער נחמה * ע"י.

לא נחם סבב כן שאברהם ידור אללו עם המגלות (ד"א"ם), זה בנין אב לכל המגלות שהיו כולם בתלוק, אלא שהממין הכתוב מלפסר זאת עד שעת המילה כדי שידע שדבר המילה היה גורם לזכות זה (ב"א"י): (ו) פי' הקרי הוא יושב וכתיב חסר אל"כ הוא יושב, והנה אם היה בין הקרי ובין הכתיב יושב פירושו שהיה יושב כלומר רגיל היה לישוב פתח הבית, ופשוט הוא שכשראה מלך מלכי המלכים עומד עליו שעמד לכבודו, ואם היה בין הקרי ובין הכתיב יושב פירושו שאז בשעה המדובר כשנגלה עליו הקב"ה יושב ולא עמד לכבודו, אבל השמא דאיתנה למרווייהו האין אפשר לקיים שניהם, אם לא שפאמר חד על הרצון וחד על המשעה, שהקב"ה נזה לו קב (ד"א"ם), וכדי שלא יהיה קשה הלא אמרינן במו"ק כ"ז ע"ב ופסקו רמב"ם ושו"ע שאין אומרים לאכל ולחלול קב שמשמע שישב באכלו ובחלול, לכן הוסיף לומר ואני לעמוד פי' לגבי עמידה שלי אני אומר לך שב (מ"ל), ואומרו ואתה סימן וכו' ר"ל נזרך היה בדבר לומר שב משום פועל דמיוני (צל"ד): (ז) אין הפי' כמו ב' בני אדם א' יושב וא' עומד, אפילו דרך משל אינו נכון, אלא כמו שהיה כאן ששכר הכנת חריזות אלה"ה היה הקב"ה עומד עליו פי' היה לו השראת השכינה, כמו כן הדיינים בשעת המשפט שרואים לעמוד פי' דנו באימה ונכבוד ראש מפני פחד מלא כל הארץ כבודו, אז אני לעמוד עליהם בהשראת שכינה ובסייעתא דשמיא (ב"א"י), וכן הוא בלימוד תורה וכלל מזה ומטה, אלא משום שפסקו במהלים נאמר דדיינים, וגם לשון ישיבה שייך דדיינים נקט דיינים (ב"ד"א): (ח) דאל"כ למה ישב שם, ואם מעשה שהיה כן היה והכתוב סיפר זאת ששכיל זה ראה המלאכים וכן, למה כחם היום, אלא דלאי דבר אחד הוא שמפני חוס היום לא היו אורחים באים ומפני זה ישב שם (ד"א"ם): (ט) מאי כחוס (גברא), פי' למה כחוס, שאם לומר שאינו בדיוק אלא קרוב לו מה יאל לנו מזה, אלא דלאי כאותו יום הידוע שנאמר (מלאכי ג') כי הנה היום בא נוער כמנוח (ד"א"ם): אבל פשוטו פשוט הוא, ואין לרץ לומר, שמעשה זה היה כשהיום חס ביותר, והוא באמצע היום שהוא שש שעות כדאיתא בברכות כ"ז: (י) כאילו היה

אור החיים

שלימה, חב הדועטו הכתוב באומרו וירא אליו ה' ולא אמר וירא ה' אליו שנתכוין לומר כי מה שהביע מהכרחי אליו הוא כל צחינת הוי"ה שם הכבוד ולזה הקדים אליו ואחר כך הכיור המושג מה שלא היה נשמע אם היה מקדים להכיר השם קודם שחכיר חיצת אליו ודו"ק, עוד יראה לומר וירא אליו פי' לזכרו של אברהם בא האלכסיוס, וכאן רמז מה שאמרו ז"ל לבקרו. ח"ל רבותיו במסכת מנחות

אור בהיר

עוד דבר, שאופן ההמגלות היה ה', וכן נדרך ה'. ומתעורר דברי האו"ק הם: אי קל שד"י, נשמי הקדוש יש ג' אוסיות, וכל עוד שלא נימול מקרי אוח יו"ד, ואין ניכר בו רק שד"י, אבל התהליך לפני במגלות מילה, וזה הוה ממים, ולא ילטו בו עוד. שד"י וכו' ולא נחית לגיהסם, אלא ועמך כולם נדיקים לעולם ירוש ארץ. (ו) זה הצמיחה כמו בדרך הא', שממה שהקדים חיצת אליו ראה להגישו.

יח * וירא אליו יהוה באלני ממרא * ואחגלי יפה * במישרי ממרא

לקט בהיר

רש"י

(א) ההכרת הוא שלא מנינו כאן שום דיבור ואמירה שבשכילה נגלה אליו (דוקונו), ואין לומר שהאמירה היא ויאמר ה' ועקת סדום וכו' אלא שהפסיק שאברהם ביקש אל נא מעטור וכו', והממין לו הקב"ה, זה אינו, שא"כ מאמר וה' אמר המכסה וכו' היה נרץ להיות קודם וירא (ג"א), ועוד נבואה של ועקת סדום הימה כשליה המלאכים ולא באהלו (ב"ב), ומדאמר הכתוב חיצת אליו ולא אמר אל אברהם כדקא יאות להמלת הענין ש"מ שהמגלות זאת מקושר ומחובר לפי מילה שבסוף פרשה שלפניה (ד"א"ם), ומדלא אמר וירא ה' אליו כנהוג בכל מקום, ודאי שכוונתו להדגיש חיצת אליו ולומר שהמגלות הימה אליו לנרצו לבקרו ולרפאותו (אוד"ח): (ב) ולא אמר לבקרו, כי טעם ביקור חולים הוא כדי שיראה בנערו ויקש עליו רמזים, וזה לא שייך כאן, אלא ללמד (לדורות מ"ל): (ג) לא ראינו הכרת לזה מן הכתוב, אלא הסברא כן נותנת, שהגם שהסכנה היא יותר ב' ימים ראשונים ובפרט ביום א', מ"מ ביום ג' נחלה ונחלש כל הגוף ומרגיש בנער יותר, והביקור הוא משום נער וכאז המולה לא משום סכנתו, משא"כ חילול שבת הוה משום סכנה ולא משום נער (ג"א), או אפשר שאה"י לא ראה רש"י בדברי רבי חמא שום הכרת לא מן הכתוב ולא מן הסברא, אלא קבלה הימה בידו, ולזה מביא רש"י דבר בשם אומרו מה שאין דרכו לעשות כן (מ"ל), ולפי"ז נריכס אנו לומר שמילתו היה בע"ז בניסן והביקור היה ביום י"ז בו, ומה שאמר לו כעת פיה לאו איס שעתדו בו, אלא כעת חיה מיום הכשורה (ד"א"ם): (ד) אבל ענר ואשכול יעצוהו שלא למול (ב"ד), ואין זה אומר שמל עצמו בשביל שממרא אמר לו, כן, לא כן הוא, אלא שאל עתה לידע אחי מהם אזהבו באמת (ד"א"ם), או כדי שלא יאמרו שפעה הדבר בלא ישוב הדעת שהקב"ה נרצבו והממו כמו שמנינו בעקידה (ג"א), או אפשר שאלה"ה היה לבו חלול בקרבו והיה מתאווה להסחה כדי שיטול עקר, תגור ואשכול הבינו כוונתו וזכו לומר כי נדיקים גמורים היו, אבל ממרא לא ראה

אור החיים

(ח) א. וירא אליו ה'. יש לדעת למה שינה ה' להכרת ה' לומר שנתגלה עליו השכינה) מה שלא היה נשמע באומרו וירא ה' אליו כי ה' יפסיק בין הגילוי למתגלה בו והבין. ולזה חמלא שלא נאמר עוד וירא בכל הנבואות הנאמרות לאברהם אחרי זאת אלא ויאמר ה' כי מניו הוא לפניו עערה לראשו. עוד יראה לומר כי אחר שמל אברהם אז נגלה בצשרו יו"ד רשימא קדישא (תנחומא נז), וזכר ח"א ל"ה) והוא אומרו וירא אליו ה"י, והוא מאמר הוהר (סוף פ"י לך) ח"ל וכל מאן דשריא ציה רשימא קדישא שריא ציה שכינתא. עוד יראה כי באמצעות המילה נראה ה' אליו בשלימות כללות אור עליון, כי יש בצחינת הוראה ברוך הוא הדרגות זו למעלה מזו ומה שהשיג אחר המילה היה נבואה

אור בהיר

(א) שהוא אברהם. כלומר, חיצת אליו. (ב) הוא הקב"ה, שהמיל בו באומרו וירא. וקושיא זו כפולה היא. שחך ממה ששורט הדיבור הוא לומר קודם מי שנראה, שהלא ממנו ומחיל הסיפור. חך מזה הלא התפיל בו ועליו לגמור בו, ולא להפסיק בין וירא ובין ה'. (ג) פי' בתמידות. (ד) פי' מאמר שעק חיצת אליו ממקומו וסמכו למיכת וירא, היראה בזה שרצו להגישו. (ה) פי' שיעור מראה שלא בא רק לספר שנגלה אליו, אלא שפאמר וירא אליו, הלא כבר נעמר הסיפור, ומה שאמר עוד חיצת ה', בא לספר

וכפי דברי אלה אז אפילו במקום שחלב טמא יקר יותר מן הטהור, יש לאסור⁴⁷ מטעם אשתלי. ויחיישב בזה שר' ירמיה דקאי פ' אין מעמידין⁴⁸ כריב"ל, מפרש בירושלמי⁴⁹ מטעם חלב בהמה טמאה, ולא נאמר דפליג אתלמודא הבבלי כדפי' בתוס'⁵⁰. וא"ת כיון דיש לאסור משום דילמא אשתלי, מה צריך שמואל לומר מפני

שמעמידין אותה בעור קיבת נבלה, ורב מלכיא מפני שמחליקין פניה בשומן חזיר. ושמא אי לאו שאנו רואין שמחליקין או מעמידין בעור קיבת נבלה, לא הוי חיישינן לשמא יערבו, דה"א מיסרא סרי או שמא הוי אזלינן בתר רובה דלא מישתלי. ומ"מ חלב בחלב רק שהטמא יקר, נראה בברור דיש לחוש למשתלי.

סימן יא

7 ←

ומענין המילה, נראה דאין האב חייב למול בנו בידי, אלא לעסוק שיהא נימול, דומי דכל הני דקחשיב התם¹, ללמדו תורה, ללמדו אומנות, להשיטו בנהר. וכי לא ישכור מלמד לבנו לתורה² ולכל הני. או בסוכות, דכתיב³ חג הסוכות תעשה ודרשינן⁴ תעשה ולא מן העשוי, א"כ ע"כ קאי תעשה אסוכה, שחייב בעצמו לעשות סוכה, וכי לא יאמר לאחר לעשות סוכה. וכן גבי תפילין, וכי לא יקשרם לו אחר על ראשו וזרועו, וכן ציצית. אלא כל הני עיקר מצוותן אינו העשייה, אלא שהמילה חתומה בבשרו. וכן ישיבתו בסוכה, וכן תפילין המונחין בראשו וזרועו. ומילה גם היא עיקר מצותה כן, שאל"כ דוד המלך ע"ה שהיה מצטער כשנכנס למרחץ וראה עצמו ערום בלא מצוה, נזכר על המילה⁵. ואם לא היה מצות המילה אלא העשייה, למה שמח עליה יותר

מראשו וזרועו וכל גופו, שקיים בהם מצות תפילין וציצית וכמה מצות, אלא מילה היא מצוה בכל עת, כתפילין המונחין בראשו וציצית כבגדו⁶. ובמקומו של ר' אליעזר היו כורתין עצים לעשות פחמין לעשות איזמל בשבת⁷, וכי כל זה אבי הבן בעצמו עשה ולא אחר.

ועוד אם האב בעצמו חייב למולו, או הוא או שלוחו דוקא⁸, א"כ אם מל אותו אחר בלא רשות האב שאינו חפץ בשליחותו אינו מהול, ויצטרך להטיף ממנו דם ברית⁹, כמו דהאומר¹⁰ לשלוחו צא ותרום והלך ומצאו תרום, דאמר דילמא אינש אחרינא שמע ואזל ותרום, ורחמנא אמר מה אחם לדעתכם וכו', אלא וודאי אין האב חייב למול בידו, אלא שיתעסק שיהא בנו נימול¹¹ ואין להאריך.

47. ע"י מש"כ בהער' 23-41. 48. ע"ז לה, א. 49. ע"ז פ"ב ה"ח. 50. ע"י תוס' רבינו אלחנן לה, א ד"ה א"ר ירמיה. סי' יא: 1. קידושין כט, א. 2. ע"י באוצר המלך (לרצ"ה מלובלין) הל' ת"ח פ"א ה"ג ובס' שערי ציון (ח"ג סי' כ"ז אות ג') מש"כ עפ"י רבינו בזה. 3. רברים טז, יג. 4. סוכה יא, ב. 5. כדאיתא במנחות מג, ב. (ובירושלמי סוף ברכות ע"ש). 6. וכ"כ רבינו לקמן (סי' קפ"ג) והוכיח שם ג"כ כן מהך דרוד המלך ע"ש. וכבר העירו בזה דמדוי' רש"י שבת קל, א ד"ה שש אנכי, מבואר דהך ערום מכל המצוות שאמר ד"ה הכוונה מכל המצוות המעידות עליו כישראל דשאר מצוות כתפילין מזוהה וציצית אין מעידות עליו כשהוא בשדה וערום בבית המרחץ אבל מילה מעידה עליו לעולם ע"ש ולפי"ז לא היתה כוונתו ערום מקיום המצוות כמו שהבין רבינו. וכאמת מוכרח כן לפי מאי דאיתא באבות דר"ג פ"ב ובילקו"ש ירמיהו (סי' רס"א) ובמדרש תהלים (בוכר מזמור ט') דאף דוד המלך נולד מהול ע"ש א"כ ע"כ לא היתה כוונתו למעשה המצוה שהרי לא קיים מצוות מילה וע"כ כוונתו היתה לדבר המעיד עליו כישראל [אך ע"י במדרש תנחומא פ' נח דמני רק שבעה שנולדו מהולים ולא מני לרוד בנייהם]. אכן ע"י היטב בירושלמי בירושלמי סוף ברכות דיש להוכיח משם כד' רבינו. [וע"י מג"א סי' כ"א סק"ב]. ועמ"ש ע"ד רבינו בזה בשו"ת בן פורת (סי' ב' אות ד') ובביאורי הגר"פ פערלא לרס"ג (ח"א עמ' ל"א ובח"ב עמ' קפ"ה ובח"ג פל"ג עמ' ק"פ). [וע"ע פרי יצחק ח"ב סי' ל' ובקו"א שם מחתנו ע"ד שם]. 7. שבת קל, א. 8. מבואר כאן דס"ל לרבינו דאפילו שליחות אי"צ וע"י הער' 13. 9. צ"ע דהא ודאי אף אי נימא דהיא מצוה על האב בעצם, מ"מ ודאי דאי"ז חסרון בגוף המילה אם מל אותו אחר וא"כ מה יועיל שיטיף ממנו דם ברית מאחר והוא כבר מהול וכמוצותו, ועוד דמה"ת דבשביל קיום מצות האב יחבול בו ויטיף ממנו דם ברית וצ"ע. וע"י היטב במחנ"א הל' שליחות (סי' כ"ה). 10. חולין יב, א. 11. מבואר ברברי רבינו רס"ל דאין מצוה על האב שהוא עצמו ימול את בנו ואף לא שלוחו רוקא (ע"י הער' 8) אלא מצוה עליו לדאוג שיהא בנו מהול [אך צ"ע ע"ז מחשו' רבינו לקמן סי' קכ"ח וכמוש"כ בסמוך]. וכן מבואר ד' התוס' ר"ד בקידושין כט, א דע"ש שכ' ליישב הקושיא [ע"י תוס' שם ד"ה אותו] דמאי צריך קרא לפטור אשה מחיוב מילת בנה, הא הוה מצ"ע שהזמ"ג שהרי לילה אינו זמן מילה, וכ' ליישב דלא חשיב מצ"ע שהזמ"ג מאחר ואין מצות האב גוף מעשה המילה דנימא שהיא אינה שייכת בלילה, אלא מצוותו לדאוג ולהתעסק במילתו חוה שייך ביום ובלילה וע"כ ס"ד דגם היא חייבת בזה וע"כ בעי קרא לפוטרה ע"ש ורו"ק. וצ"ע ע"ד רבינו שלא הזכיר שר' אביו האוי"ז (ח"ב סי' ק"ז אות ה') אינה כן דכ' שם, דהיכא דהאב יודע למול אסור לו להניח לאחר שימול לפניו וגם האחר אינו רשאי למולו לפניו בלא רשותו דמצוה עליה דאב רמ"א. ומבואר דס"ל דהאב עצמו מצוה למולו ולא רק לדאוג שיהא מהול וצ"ע (וע"י משכ"כ בסמוך). וע"י ר"מ (יו"ד סי' רס"ד סק"א) שהביא ד' האוי"ז באופא"ק שכ', כ' באוי"ז אם האב מוהל אסור ליתן למהול אחר, והקשה עליו רמ"ש ממצוה אחרת שיכול לעשות שליח במקומו, אכן כבר העירו בחשו' כת"ס (יו"ד סי' קכ"א) ובחשו' רב פעלים (ח"ב יו"ד סי' ל"ה) ובדבר אבדהם (ח"ב אות ז') דכמו שהוא לפניו באוי"ז שכ', אסור לו להניח, לק"מ דכוונת האוי"ז לומר שאסור לו להניחו למול בלא שליחות. ומה שמשמע מד' הרב פעלים שם בתחי' התשובה שר' דבינו לקמן סי' קכ"ח דשליחות בעי, ע"ש בסוף החשו' ד"ה ואחרי, שהביא ד' רבינו בחשו' זו דמפוי' דס"ל דאף שליחות לא בעי ע"ש, אכן באמת צ"ע מד' רבינו לקמן שם דמבואר דס"ל דבעי שליחות ע"ש הער' 14]. אכן ע"י בשו"ן (ח"מ סי' שפ"ב סק"ב) שכ' רמי שיכול למול בעצמו לא יתן לאחר למול ועמ"ש ע"ד התב"ש (סי' כ"ח אות י"ד) והקצוה"ח שם (סק"ב). וע"ע פ"ת (יו"ד סי' רס"ד סק"א) ובכר"א שם (אות ג' ואילך) בזה [וע"ע בחשו'

תשובות מהר"ח

סימן יב

אור זרוע

יז

וע"כ כן הוא, שאם לא כן לר' אליעזר שלולב וכל מכשיריו דוחה את השבת¹², אם ראובן אין לו לולב, שמעון יחלל שבת לתקן לראובן, כדרך שאנו עושין במילה שראובן מל בן שמעון¹³. ואפילו אם האב אומן, ואומר לאחר למול את בנו, לא עבר בזה כלל בעשה. ופ"ק דפסחים¹⁴ דפריך אבי הבן מאי איכא למימר, פירוש, כיון שעליו מוטל לעסוק שיהא בנו נימול¹⁵, ועת לקצר. וההיא דמילת זכריו¹⁶ איתנהו בשעת אכילה וליתנהו בשעת עשייה, דמוקי לה¹⁷ כגון שאביו ואמו היו חבושין, התם נמי אין מוטל על האחרים לעסוק במילתו של זה עד שיצא אביו מבית האסורין¹⁸. ונראה לפי הענין, שב"ד בההיא שעתא לא

מיחייבי ביה, כי היו בטוחין שאביו יצא ועסוק במילתו. ואם אמו לא היתה חבושה, היא היתה חייבת לעסוק ולא ממעט לה קרא¹⁹ אלא היכא דאיתיה לאברה. ולא דמי לפדין ולתלמוד תורה, דהתם²⁰ יליף מתפדה תפדה ומולדתם ולמדתם מה שאין כן גבי מילה. ואי מאותו²¹ לא מצינו למפסרה אפילו כי ליתיה לאב, דכל התורה בלשון זכר נאמרה, והשווה הכתוב אשה לאיש²². ואם היא לא היתה חבושה, נמצא שביום השמיני שהוא זמן המילה כבר הוטלה החוב עליה²³, ואפילו אם היה האב יוצא בין צשיה לאכילה, לא היה מעכב מלאכול שכבר הוטלה על האם, ולא דמי לבי דינא.

וני
וי
זר
זר
ק

זר
ת
ר
זל

זר
אב
עו
לך
זל
אי
גו

ז"כ
סי
כל
דה
רח
ש
רש
שם
ז"א
אר
רן
יום
ינו
ז"ע
שם
ז"ב
ז"ד
ז"ה
ז"ו
ז"ז
ז"ח
ז"ט

סימן יב

ועל הנשבע לגרש ארוסתו או אשתו, תמיה אני, איך תחול השבועה שנשבע לבטל מצוה¹ וחרם של רבינו גרשום מ"ה שאין לגרש אשה אלא מרצונה

ומדעתה². ואפילו אם בשעת שבועתו היתה חפצה לקבל גט, ועתה אינה חפצה. וכי מי שנשבע לעבור על החרם, יעבור³. וודאי, אם היא רוצה להתגרש

בית אפרים חו"מ סי' ס"ז ובדעת תורה בגילוי דעת סי' כ"ח סק"ז שהאירכו בכ"ן. וע"ע הער' 15. [וע"י בחב"ש שם שתמה על הש"ך מהא דאיתא בשבת קלג, א ואי איכא אחר לימהל אחר, ואי כד' הש"ך הרי מבטל בזה מצות האב והאחוזנים כתבו ליישב באופנים שונים, אך ח"י מצאתי בתשרי ופסקים (קופפר סי' ע"ו עמ' 125) שכ' בחו"ד בקשר לעני"א בזה"ל, ובפ' ר' אליעזר דמילה וכו' אי איכא אחר ליעביר אחר, שהרי מצות מילה תוכל להתקיים ע"י אחר ויהא אסור למול כרשב"ל וכו' ומשני דליכא אחר, פ"י מאחר שאין עיקר המצוה תלויה למול את בנו אלא באב והרי הוא בעיני כמאן דלית אחר במקום מצות האב דלאב קא מוהר רחמנא ולא לאחר ועיקר המצוה היא בו עכ"ל. והוא פלאי. 12. שם קלא, א. 13. מבואר דר' רבינו דאין שליח יכול לעשות מצוה עבור משלחו היכא דאיכא לית דאין עשדלית ע"י שליח, אך כ"ז רק לר' רבינו דס"ל דהא דמל בן כחידו אינו משום שליחות אלא משום רמזוה על כל ישראל, אך לר' האר"ז ועוד דס"ל דהוא מטעם שליחות, מוכח דעשדלית אף ע"י שליח ולדעתם לכאורה ה"ה דיכול שמעון לחלל שבת כדי לתקן לולב לראובן. וע"י בהג' מהר"ם יפה שכסוה"ס כאן. 14. ז, ב. 15. ע"י ח"י רבינו דוד פסחים שם ובהער' 13 שם. 16. יבמות ע"א, א. 17. שם בע"ב. 18. היינו דמשרו"ה חשיב איתיה לאב וכ"כ רש"י בס' הפרדס (סי' מ"א) ע"ש שכ' אהך סוגיא ואע"ג רכי ליתיה לאב מלקי אותו אחרים, הכא הרי איתיה לאב, ע"כ. והיינו דאפשר שיצא היום מבית האסורין. ומד' רבינו ורש"י שם מבואר דבליתיא לאב מצוה על כ"ד למולו אף ביום השמיני, אכן ע"י בקרית ספר ריש הל' מילה רבפשיטות מבואר מדבריו רמילה בזמנה מוטלת רק על האב דביום השמיני באביו כתיב וק' מיום השמיני ואילך מוטלת המצוה גם על כ"ד ע"ש וכן הבין מדבריו הגרי"ם פערלא (בב"י לרס"ג ח"א ע"א ע"כ) ע"ש וכ"כ באבני"ז (י"ד סי' ש"ש אות י"א) בש"י התשב"ץ (ח"ג סי' ה') ע"ש ולעני"ד בש"י התשב"ץ שם אינו מוכרח כלל ד"ל דכוונתו כד' רבינו ורש"י שם ע"ש ה"ס ור"ק. וגם בדברי הקר"ס אין הכרח כלל לומר כן, ד"ל ככוונתו דמים השמיני ואילך מוטלת מצות המילה על כ"ד כמו על אביו [ובאופן שעבר אביו ולא מלו ביום השמיני בפשיעה רשאים כ"ד למולו בע"כ] אבל ביום השמיני יש מצוה מיוחדת על אביו, אבל ודאי אם אביו אינו יכול למולו ביום השמיני מצוים כ"ד למולו ביום השמיני ולעני"ד מפר' כן בדבריו למעין שם היטב. [וע"ע בהג' עתים לבניה לסי' העתים סי' מ' אות ק"ן]. 19. דאיתו ולא אותה כדאיתא בקידושין כ"ט, א. 20. בקידושין שם. 21. דמיפסרה כדאיתא בקידושין שם. 22. ע"י ב"ק טו, א. 23. מבואר דדעת רבינו דאף אשה חייבת במילת בנה היכא דהאב אינו יכול למולו ולא רק מרין שאר ישראל וכן מבואר ר' רש"י ביבמות שם שכ' אההיא דהיי אביו ואמו חבושין, ומצות מילה מוטלת עליהם ע"ש (וכלשו"ן זה כ' גם המאירי שם ע"ש) וכבר עמד המהרש"א ע"ד רש"י ע"ש. וכ"מ מר"י רש"י בס' הפרדס שם ע"ש וכ"ד התשב"ץ שם. והנה גם בזה צ"ע שרבינו לא הוכיח ד' אביו שכבר עמד על עני"ו ובההיא ריבמות שם באר"י (ח"ב סי' צ"ו אות א') וכ' שם דממהיא דאיתו דדדשינן ולא אותה, ילפינן דהיא אינה חייבת למול את בנה. וכ' דההיא ראמרין ביבמות כגון שהיו אביו ואמו חבושין בבית האסורין, הא דנקט אמיה לא מפני שהאם חייבת למול, אלא כלומר דאילו לא הוות בבית האסורין הוות איהי מהלא ליה וכו' (וכ"ה בחי' ר"א מן ההר יבמות שם ע"ש) אי"ג אגב שטפיה נקט וכו' ודלא כפרש"י שפ"י ומצוה מוטלת עליהם למול, משמע שרוצה לומר שגם האם מיפקדה ע"ש. וכבר העיר בזה הדב"א שם ע"ש.

סי' י"ב: 1. בודפס-המצוה. 2. ע"י ש"ייר כנה"ג (י"ד סי' רל"ח אות ל"ב) מש"כ בזה. והנה מד' רבינו כאן מבואר דס"ל דאיכא חרוד"ג אף בארוסה, וכ"מ מדבריו להלן סי' ק"ע [ע"י שו"ת אור גדול סי' ה' אות י"א ר"ה וכתע]. וע"י רמ"א (אה"ע סי' א' סי') שכ', אבל ביבמה לא החרים וכן בארוסה. וע"י בבה"ט שם (סקט"א) ובפ"ת שם (סקט"ו) שהביאו ד"מ דוכן בארוסה לא מיירי לענין חרוד"ג דב' נשים, אלא על החרם שלא לגרש בע"כ וע"י כ' הרמ"א דאינו נוהג בארוסה, אך ע"י במגיה לט"ו שם (סקט"ו) שכ' רכותנו לענין חרם דב' נשים שאינו נוהג בארוסה ע"ש. וכ"ד המהר"ם פאדווא (סי' י"ד) ועוד [הובאו בבה"ט שם ע"ש] דחרם דב' נשים אינו נוהג בארוסה, אכן מר"י רבינו להלן סי' רכ"א מבואר דס"ל דאף חרוד"ג דב' נשים נוהג בארוסה וכ"ד האר"ז בתשרי מימתי נשים (סי' ל"ד) ועוד [ע"י בה"ט שם]. ומצא דדעת רבינו דב' חרוד"ג נוהגים אף בארוסה. 3. כונת רבינו דאף דבכה"ג השבועה חלה [וע"י היטב בתשרי מהר"י וי"ל סי' א' ובסי' קע"ב ורד"ק] מ"מ מאחר ועתה אינה חפצה להתגרש ואיכא חרוד"ג אסור לו לעבור על

הרה"ג למען וואלפסין פא"ח א

אמונת

לך לך

עתיד

לג

כידוע, אז יתברר שכל ישראל זכאים ועמך כולם צדיקים, ומה שחטאו הי' רק במקרה ולא כעצם. ופרשה זו שבמקום שיש לתפוס על אברהם אבינו, ומ"מ דוקא במקום זה כוחר הקב"ה בו בלי פנות אל זכויותיו כמו אצל נח, אלא משום שהוא אברהם אביהם של זרע ישראל, הלא נתברר שישראל הם טוב כעצם. וכראשיתם, כבר מאיר מה שיחפרסם באחריתם, והי' במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני א-ל חי.

קטע מתוך דרשה לכני הישיבה יום ה' תולדות תשמ"ב

הוא לו ולזרעו לירשת עולם. ואפילו אם יגלו מחמת החטא, מוכרחים לחזור כי החטא הוא דבר עובר, ובמקרה. וצדקתם הוא כעצם, עיי"ש.

ובזה יתבאר, כי בתחילת בחירתו של הקב"ה באברהם, לא הוגר על צדקתו וחסידותו. כי אברהם הוא ראשית האומה ושורשה, וצור מחצבתה. ואם היתה התורה מגדת על צדקתו וכשרון מעשיו, הי' מקום לומר, כי מחמת זה נבחר. ולכן אם הוא או זרעו יסורו מדרך זה, כטל דבר ובטלה אהבה. אבל לא כן הוא עם אברהם, כי אהבת עולם הובטחה לו. ואפילו כאשר לפי ראות העין אינם כראים, לא יזח הקב"ה מחכבם, רק יפקוד כשכט פשעם וכנגעים עונם, אבל חסדו לא יפר מעמם ואהבת עולם אהבם, כי טובים הם כעצם וחטאם רק במקרה.

ובזה יובן שדוקא בפרשה זו של ראשית בחירתו של הקב"ה באברהם אבינו וכזרעו, חזר הרמב"ן (והוזה"ק) דוקא למצוא עונות אצל אברהם אבינו, להדגיש הענין שזה אינו סותר להיותו ראש עם הנבחר. ובאמת, יכולים למצוא טענות על אברהם אבינו בפרשה זו, רק שיכולים לדונו לכף זכות. ואין ספק שכאמת לא חטא אברהם והלימוד זכות הוא בצדק. אבל כלמדנו את הפרשה, אין מן החיוב לבקש עצות ותחבולות איך לדונו לכף זכות כמו שזה מן החיוב אצל צדיקים אחרים. אדרבה, זהו כבודו והדרו של אברהם אבינו שנתחילת ענינו לא נדון אותו לכף זכות, ומ"מ בחר בו הקב"ה, וכזה גופא יוצא לאור צדקתו ותפארתו, שהרי מוכח מכאן שהוא טוב כעצם, שהרי אעפ"כ בחר בו הקב"ה, והוא סימן לכינוי אחריו, ואהבתי אתכם אמר ד'.

ולתוספת ביאור ביתר עומק, אברהם אבינו יש בו שתי בחינות. האחת מצד עצמו להיותו איש פרטי. השנית מצד זרעו, כי הוא כולל כל זרעו אחריו והוא ראש בחינתם. ומצד בחינה הראשונה כבר העיד הקב"ה עליו שעולה לא נמצא בו, וכתיב עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרותי תורתית חוקותי וגו'. אבל מצד זה שהוא האב שהוא סימן לבנים, יש מקום בשטחיות הכתובים לטענות עליו וכדברי הרמב"ן. אבל באחרית הימים כאשר יבוא המלך המשיח והוא ימליץ טוב על כל אחד מישראל

טח כבנים
י" כשאמר
רה יתבטל
לו הקב"ה
פ"א) ולכן
' שדרשינן
ים סנהדרין
מדת טובו
מהראשון.

שרי חלקנו
ו הקדושים

זא אברהם
וצרים מפני
מד זכות על
ק שצריכים
באבות, וזה
לדונו לכף
זרי. וכיותר
בפרשה זו.

ל הפסוקים
זכרם לך לך
דעים אברם
דולה הזאת.
נתנסה באור
עולם, מ"מ
ל פרשת נח
ק, תמים וגו'
לחן ולהצלה

דתו (פ"י) כי
תולדה, ואין
כמקרה כמו
רחיצה. אבל
זהותם. ולכן
וארץ ישראל

→ ד המנהג כישראל הוא שלאחר שעושיין ברית מילה קורין שם לילד והענין הוא כי שם הילד הוא מקור קדושתו ושורש נשמתו, ולאחר שהסירו את הערלה יותר בנקל להמשיך עליו נפש קדושה. וא"כ צריך להבין למה כפ' זו אצל אברהם מקודם שינה את שמו, "ולא יקרא עוד את שמו אברם והיה שמו אברהם", ואח"כ נצטוו על המילה, כמה פסוקים אח"כ, "ונמלתם את בשר ערלתכם", ובשעה שמל עצמו כבר היה נקרא אברהם, כרתיב "כעצם היום הזה נמול אברהם".

והנראה לבאר כי יש שני ענינים בברית מילה, האחד הוא הכריתת ברית בין הקב"ה וישראל, שרצה הקב"ה שיתרבו אליו בני ולעולם לא יהי' בנייהם פרידה, והוא כריתת ברית ככל נשמות ישראל עם הקב"ה. והענין של ברית הוא יחוד, כמו שמסכיר הרמב"ן, דהיינו שכרית זה הוא יחוד בין הקב"ה וישראל. וברית זה נעשה רק פעם א' עם אברהם אבינו ונשאר קיים לעד ולדורות כרתיב בתחילת הפרשה "והקמתי את בריתי ביני וביניך ובין זרעך אחריו לדרתם לברית עולם וגו'", ובכרית זה אינו שולט שום פגם כי הוא למעלה מכל רבר דהוא ברית בין הקב"ה ושורש נשמת ישראל, ולכן כל ישראל נקראים נמולים והנודר מן הערלים מותר כערילי ישראל, כי הברית קיים גם אצלם, ואף אם מצד גופם אינם נמולים מ"מ ברית זה הוא עם נשמת ישראל. ובכרית זו מדבר בהתחלת הפרשה "ואתנה

בריתי ביני וביניך", כי שם עדיין לא הזכיר ברית הבשר. והשני הוא מה שצוה הקב"ה שיעשו בניי את כגופם על הברית הנ"ל שבין הקב"ה עם נשמת ישראל, כמו הכתיב "ונמלתם את בשר ערלתכם והי' לאות ברית ביני וביניכם", דהיינו שגם גופם יתעלה ויהיו ראויים לידבק באלקי עולם, שרצה הקב"ה שהברית יהי' גם עם גופי ישראל, ולכן נקרא אות ברית כי המילה בנוף, הוא אות על הברית הראשון הנזכר לעיל.

← ולכן נקרא ברית מילה "חותם", כמו שאומרים "וצאצאיו חתם באות ברית קודש", כי הנה מדרך העולם אם יש מציאות א' ורוצים להעיד על המציאות הזו, עושים שטר ובעל המציאות חותם עצמו עלי' וזהו עדות על המציאות הזו, וזהו ג"כ הענין בברית מילה שהוא חותם של הקב"ה (כ דוע שעל מקום המילה יש השמות הוי' ושד"י במי ששומר עצמו בקדושה או שעשד תשובה על מה שפגם בוה"ק ח"א רף צה.) המעיד על הברית והיחוד שבינו ובין ישראל.

← ובוה יוכן מה דכתיב "וכרות נמו הברית", והביא רש"י מן המדרש שהקב"ה אחז עמו, ואם כתוב בהירה דבר זה הוא נצחיות, ובכל ברית מילה הקב"ה אוחז עם המוהל, כי כמו שבחתימה על השטר אין יכולים לעשות שליח, שאדם אחר יחתום שמו, כי זהו זיוף וכל החתימה אינו שוה כלום רק אם הבעל עצמו חותם, כן בברית מילה הקב"ה חותם עצמו ומעיד על הברית שבינו וישראל.

ועפ"ז יש לתרץ מה שהקשה בתשובת חתם סופר למה נקרא הסנדק בעל הברית, והלא עיקר המצוה עושה המוהל, ולפי דרכינו יוכן שהמוהל אינו רק הקולמוס שעל ידו חותם הקב"ה עצמו, אבל עיקר הברית עושה הקב"ה בעצמו, "וכרות עמו הברית". ולפי דרכינו מתורץ מה שהקשינו לעיל, כי באמת נקרא שמו אברהם אחר שעשה הקב"ה עמו הברית, ורק הברית בשו ה" אח"כ, ועשה הקב"ה זאת דוקא בדרך זה שלא נטעה לומר שהברית בין הקב"ה וישראל תלוי בברית הבשר, ומי שפגם ח"ו אין לו קשר עם הקב"ה, ולכן בדוקא קרא שמו אברהם לאחר

ברית העיקרי שהוא עם נשמות ישראל ששם אין שולט שום פגם, כי הוא מציאות ועצם הברית הברית בין הקב"ה וישראל, כי כך עלה במחשבתו יתברך בשעת בריאת העולם, כדאשית בשביל ישראל שנקראו ראשית, שהם יתדבקו במלך הכבוד, ועד שנכרת הברית הזו לא נגמר הבריאה. כמו שאנו אומרים בתפלה, סדר הבריאה, אתה עשית את השמים שמי השמים וכל צבאם הארץ וכל אשר עלי' וכו'. אתה הוא ד' האלקים אשר בחרת באברהם והוצאתו מאור כשרים ושמת שמו אברהם ומצאת את לבבו נאמן לפניך וכרות עמו הברית", שלא נגמר הבריאה עד שנכרת הברית ונקרא שמו אברהם, (אל תיקרי בהכרם אלא באברהם), כי הברית וכן האמונה הם חלקים מן הבריאה, והם עצמיות, ואי אפשר שתשתנה ע"י שום פגם, כי מה שישראל מאמין בו' הוא ג"כ מצד טבעו ולא מצד שכלו, וזהו הלשון "נאמן לפניך" כמו שמצינו הלשון "יתד במקום נאמן" שפירושו יתד התקוע בחזק כ"כ שאי אפשר להזיזו ממקומו בשום אופן, וכן הברית בין הקב"ה ועמו הוא דבר טבעי ונצחי ואין שייך בו שום פגם.

ואיתא בספר תורה אור מהבעל התניא שמצות מילה מעלה את הגוף שיוכל להתדבק בהקב"ה. ומילה הוא ממקום גבוה יותר מתורה ומצוות ולכן מי יעלה לנו השמימה ר"ת מילה, וס"ת הוי"ה, ואותיות מילה הם ב"ת ואותיות הוי"ה הם בס"ת, כי מילה הוא בבחי' לפני הוי' כידוע ששם הוי' הוא שורש התורה, ומילה הוא גבוה מזה בבחי' לפני הוי', והוא בחי' יום הכיפורים דכתיב בו לפני הוי' תטהרו עכ"ד. והביאור בזה כנ"ל כי יום כיפורים אז נחצורר בחי' י"ג מידות של רחמים שהם גבוהים מבחי' שם הוי' ותורה ומצוות, ולכן הוא יום סליחה וכפרה, כי הגבוה יכול למחול על פגם בדבר הנמוך ממנו, ולכן גם מילה יען שהוא בבחי' לפני הוי', אין יכול לשלוט בו שום פגם ועון כנ"ל. ולכן נכרתו ע"י י"ג בריתות כי הוא בחינת י"ג מדות של רחמים. ולכן איתא במדרש שאברהם נמול ביום הכיפורים, כי ענין א' הם (ולכן בברית מילה יש ג"כ מחילת עונות כמוכא כס' אגרא

דפרקא ס"י קמ"ו).

והנה
הוא ג'
הקשר
וכשיש
גופו בו
דכמו בו
הגוף ה'
תפילין
שכפנימ
שרוצה
יותר גב'
מוחזק ד'
ובינה).
שכתפיל
והנראה
מורץ ע'
תפילין ז'
ספק, כי
הנשמה,
למעלה
ששם אי
תוקף הו'
בגמ' ה'
ול
ודאי עוט'
דפכ"י פל'
בך מים ל'
הלא הנהו
שרפכ"י ו'
כי על ס'
היצר טוע'
על הספק
מאהבה,
שיכול לי'
אותה. או